

**ЭРҮҮЛ
МЭНДИЙН ЯАМ**

unicef
НҮБ-ын Хүүхдийн Сан

**“ГОВЬ-АЛТАЙ АЙМГИЙН ӨСВӨР ҮЕИЙНХНИЙ
СЭТГЭЦИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН БАЙДАЛ”
СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ТАЙЛАН**

Улаанбаатар хот
2022 он

ТАЛАРХАЛ

“Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдал” судалгааг Говь-Алтай аймагт зохион байгуулахад өөрсдийн туршлага, санал бодлоо бидэнтэй хуваалцаж үнэтэй зөвлөгөө, санхүүгийн дэмжлэг харамгүй үзүүлсэн Монгол улс дахь НҮБ-ын Хүүхдийн Сангийн суурин төлөөлөгч Алекс Хайкенс ба өсвөр үеийн асуудал хариуцсан мэргэжилтэн Д.Болорчимэг нартаа талархал илэрхийлье.

Олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүүхдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдлыг тодорхойлдог Strengthen Difficulties Questionnaire (SDQ) асуумжыг ашиглан Говь-Алтай аймгийн 18 сумдын эцэг эх, багш, хүүхдийг оролцуулсан судалгааг зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлсэн Говь -Алтай аймгийн ЗДТГ, ЭМГ, Нийгмийн бодлогын хэлтсийн дарга М.Эрдэнэбилэг болон баг хамт олон, Аймгийн төв, сумдын ЕБС-ийн захиргаа, нийгмийн ажилтан, эмч, багш, Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төвийн удирдлага, НЭМЭШСГХ-СТСМТА-ны судлаач нартаа гүн талархал илэрхийлье.

ХАМТРАН АЖИЛЛАСАН БАЙГУУЛЛАГА, ХАМТ ОЛОН

- Монгол дахь НҮБ-ын Хүүхдийн Сан
- Эрүүл Мэндийн Яам
- Сэтгэцийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв
- Говь-Алтай аймгийн Засаг даргын Тамгын газар
- Говь-Алтай аймгийн Нийгмийн бодлогын хэлтэс
- Говь-Алтай аймгийн Эрүүл мэндийн газар
- Говь-Алтай аймгийн Боловсрол, Соёл, Урлагийн газар
- Говь-Алтай аймгийн сэтгэц-наркологийн тасгийн хамт олон
- Говь-Алтай аймгийн төв ба сумдын Ерөнхий Боловсролын Сургуулиудын захиргаа, багш, эмч, нийгмийн ажилтан нар
- Судалгаанд хамрагдсан сурагчид, багш, эцэг эх нар

СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН УДИРДАГЧ:

В.Баярмаа, Анагаах Ухааны доктор (Ph.D), СЭМҮТ

СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ЗӨВЛӨХ:

Л.Насанцэнгэл, Анагаах Ухааны доктор (Ph.D), Профессор, СЭМҮТ

СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ЗОХИЦУУЛАГЧ:

1. Н.Туяа, Анагаах Ухааны магистр, багш, СЭМТ, Ач АУИС
2. Т.Мандхай, Анагаах Ухааны магистр, СЭМҮТ
3. Ж.Гантулга, судлаач-эмч, СЭМҮТ

СУДАЛГААНЫ БАГИЙН ГИШҮҮД:

1. Говь-Алтай аймаг Есөнбулаг сум ЕБ-ийн I-р сургуулийн судалгааны баг
2. Говь-Алтай аймаг Есөнбулаг сум ЕБ-ийн II-р сургуулийн судалгааны баг
3. Говь-Алтай аймаг Есөнбулаг сум ЕБ-ийн III-р сургуулийн судалгааны баг
4. Говь-Алтай аймаг Есөнбулаг сум ЕБ-ийн ХЭЦ сургуулийн судалгааны баг
5. Говь-Алтай аймгийн Алтай сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
6. Говь-Алтай аймгийн Баянтоорой тосгоны ЕБС-ийн судалгааны баг
7. Говь-Алтай аймгийн Баянуул сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
8. Говь-Алтай аймгийн Бигэр сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
9. Говь-Алтай аймгийн Бугат сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
10. Говь-Алтай аймгийн Гуулин тосгоны ЕБС-ийн судалгааны баг
11. Говь-Алтай аймгийн Дарви сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
12. Говь-Алтай аймгийн Дэлгэр сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
13. Говь-Алтай аймгийн Жаргалан сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
14. Говь-Алтай аймгийн Есөнбулаг сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
15. Говь-Алтай аймгийн Тонхил сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
16. Говь-Алтай аймгийн Төгрөг сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
17. Говь-Алтай аймгийн Халиун сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
18. Говь-Алтай аймгийн Цогт сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
19. Говь-Алтай аймгийн Цээл сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
20. Говь-Алтай аймгийн Чандмань сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
21. Говь-Алтай аймгийн Шарга сумын ЕБС-ийн судалгааны баг
22. Говь-Алтай аймгийн Эрдэнэ сумын ЕБС-ийн судалгааны баг

СУДАЛГААНЫ ТАЙЛАН БИЧСЭН:

Т.Ганцэцэг, Анагаах Ухааны доктор (Ph.D), СЭМТ, АУС, АШУҮИС

В.Баярмаа, Анагаах Ухааны доктор (Ph.D), СЭМҮТ

АНГЛИ ХЭЛНЭЭ ОРЧУУЛСАН:

Е.Гүлжанат, Анагаах Ухааны магистр, СЭМҮТ

ХЯНАН ТОХИОЛДУУЛСАН:

Л.Насанцэнгэл, Анагаах Ухааны доктор (Ph.D), Профессор, СЭМҮТ

Ж.Наранчимэг, НЭМ-ийн мастер (МРН)

Б. Жаргал, Анагаах Ухааны доктор (Ph.D), СЭМҮТ

Г.Доржханд, Клиникийн профессор, СЭМҮТ

ХЭВЛЭЛИЙН ЭХ БЭЛТГЭСЭН:

Тоонот принтинг, 2022

ГАРЧИГ	
ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ	5
ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ	5
ТОВЧ ХУРААНГУЙ	6
НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. УДИРТГАЛ	10
1.1 Судалгааны ажлын үндэслэл	10
1.2 Судалгааны ажлын зорилго, зорилтууд	11
1.3 Судалгааны ажлын шинэлэг тал	11
1.4 Судалгааны ажлын практик ач холбогдол	11
1.5 Судалгааны ажлын ёс зүй	11
ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ ХЭРЭГЛЭГДЭХҮҮН БА АРГА ЗҮЙ	12
2.1 Судалгааны загвар	12
2.2 Судалгааны хамрах хүрээ	12
2.3 Судалгааны ажлын хэрэглэгдэхүүн	12
2.4 Мэдээ материал цуглуулсан аргууд	19
2.5 Судалгааны үр дүнгийн боловсруулалт	19
ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮР ДҮН	20
3.1 Хүн ам зүйн ерөнхий үзүүлэлт	20
3.2 Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдал, түүнд нөлөөлөх зарим хүчин зүйлсийг судалсан байдал	23
ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХЭЛЦЭМЖ	35
ДҮГНЭЛТ	35
ЗӨВЛӨМЖ	35
НОМЗҮЙ	38

ХҮСНЭГТИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1	Судалгаанд баримталсан шалгуур үзүүлэлтүүд	12
Хүснэгт 2	Өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн талаарх ойлголт	13
Хүснэгт 3	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)	14
Хүснэгт 4	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)-ийн оноог тооцоолох нь	15
Хүснэгт 5	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)-ийн оноог хэвийн, зааг, хэвийн бус илрэлээр ангилсан нь	16
Хүснэгт 6	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус илрэл	17
Хүснэгт 7	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)-ийн “Орчны нөлөөллийн нэмэлт оноо”-г тооцоолох нь	18
Хүснэгт 8	Судалгаанд оролцогч өсвөр үеийнхний ерөнхий үзүүлэлтүүд	20
Хүснэгт 9	Судалгаанд хамрагдсан эцэг эх/асран хамгаалагчдын ерөнхий үзүүлэлтүүд	21
Хүснэгт 10	Судалгаанд хамрагдсан эцэг эх/асран хамгаалагчдын нас, хүйсийг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан дундаж үзүүлэлт	21
Хүснэгт 11	Судалгаанд хамрагдсан анги удирдсан багш нарын ерөнхий үзүүлэлтүүд	22
Хүснэгт 12	Судалгаанд хамрагдсан анги удирдсан багш нарын ерөнхий үзүүлэлтүүдийг сумдаар харуулсан нь	22
Хүснэгт 13	Судалгаанд хамрагдагсдын сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг хүйстэй харьцуулсан нь	23
Хүснэгт 14	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг насны бүлгээр харьцуулсан нь	24
Хүснэгт 15	Эцэг эх/асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан үзүүлэлт	25
Хүснэгт 16	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус болон зааг илрэлүүд хувь хүн болон нийгмийн амьдралд нь нөлөөлсөн байдал	28
Хүснэгт 17	Амиа хорлох эрсдэлийн талаарх багшийн үнэлгээг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан байдал	32
Хүснэгт 18	Амиа хорлох эрсдэлийн талаарх эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан байдал	33
Хүснэгт 19	Амиа хорлох эрсдэлийн талаарх эцэг эх/асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээг хүүхдийн хүйстэй харьцуулсан үзүүлэлт	34

ЗУРГИЙН ЖАГСААЛТ

Зураг 1	Судалгааны загвар	12
Зураг 2	“Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж”-ийн схем	13
Зураг 3	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн, зааг, хэвийн бус илрэлүүд	27
Зураг 4	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдал, үргэлжилсэн хугацаа (сар, жил)	29
Зураг 5	Хүүхдийн эрүүл мэнд, сэтгэл санааны байдалд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш, хүүхдийн үнэлгээгээр судалсан байдал	30
Зураг 6	Амиа хорлох эрсдэлийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээгээр үнэлсэн үзүүлэлтүүд	31
Зураг 7	Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний дунд 2018 болон 2022 онд “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг”-ийг илрүүлэхээр хийгдсэн судалгааны үр дүнг харьцуулсан үзүүлэлт	34

ТОВЧ ХУРААНГУЙ

“ГОВЬ-АЛТАЙ АЙМГИЙН ӨСВӨР ҮЕИЙНХНИЙ СЭТГЭЦИЙН ЭРҮҮЛ МЭНДИЙН БАЙДАЛ” СЭДЭВТ СУДАЛГАА

Түлхүүр үг: Сэтгэл хөдлөл, Өсвөр үеийнхэн, Сэтгэцийн эрүүл мэнд, зан үйл, 2022

Үндэслэл: Дэлхий дахинаа хүүхэд, өсвөр үеийнхний 20 хувь нь сэтгэц, зан үйлийн эмгэгтэй, сэтгэцийн ихэнх эмгэг хүүхэд, өсвөр насанд эхлэн илэрдэг гэсэн ДЭМБ-ын тооцоолол байдаг. Манай улсад 2013 онд хийсэн “Хүн амын дунд зонхилон тохиолдох сэтгэцийн эмгэгийн тархалт” нэртэй судалгааны үр дүнд хүүхэд өсвөр насныхны сэтгэл хөдлөл зан үйлийн илрэл нь 60.5% нь эрүүл, 30.5% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 9% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй гэж гарсан. Энэ нь Говь-Алтай аймгийн хүүхэд өсвөр насныхны дунд нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн тархалтыг судлах үндэслэл тул бид 2018 онд уг судалгааг хийхэд үр дүн нь 2013 онд хийгдсэн судалгааны үр дүнгээс сэтгэцийн тулгамдсан асуудал 5.6%-иар илүү, сэтгэл хөдлөл зан үйлийн эмгэг 3.8%-иар бага байсан ба энэхүү сэтгэцийн тулгамдсан асуудал болон сэтгэл хөдлөл зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нэн даруй авах шаардлагатай гэсэн дүгнэлт гарсан. Тиймээс Говь-Алтай аймаг нь 2018-2022 онуудад хүүхэд өсвөр насны хүүхдүүдэд зориулсан төсөл хөтөлбөрүүдийг тасралтгүй хэрэгжүүлж ирсэн юм. Иймд хэрэгжүүлсэн төсөл хөтөлбөрүүдийн үр дүнг тооцох шаардлага бидний өмнө тулгарсан нь уг судалгааг хийх үндэслэл болсон

Зорилго: Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илрэлүүдийн тархалт, нөлөөлөх зарим хүчин зүйлсийг 2018 онд хийсэн Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхэнд зонхилон тохиолддог сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийг ирүүлэх судалгааны үр дүнтэй харьцуулж судлах

Материал арга зүй: Бид судалгааны агшингийн загварыг ашиглаж 2022 оны 6 сараас 2022 оны 8 сар хүртэл Говь-Алтай аймгийн төвийн болон сумдын ЕБС-д суралцаж буй 10-19 настай 3762 хүүхэд, 3150 эцэг эх/асран хамгаалагч, 198 анги удирдсан багш нийт 7110 хүнийг хамруулж олон улсад түгээмэл хэрэглэдэг “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг илрүүлэх-SDQ” асуумжийн эцэг эх, багш, хүүхэд гэсэн хувилбарыг сонгож хүүхдийн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илэрлийг судлав.

Үр дүн: Бидний судалгаанд аймгийн төвийн 1003 (26.7%), сумдаас 2759 (73.3%) нийт 3762 хүүхэд хамрагдсаны 47.1 % (n=1768) нь хөвгүүд, 52.9% (n=1984) нь охид байсан. Мөн 3150 эцэг эх/асран хамгаалагчийг хамруулсан бөгөөд тэдний дундаж нас 41.6 ± 9.4 байсан бол хүйсийн хувьд 71.9% (n=2266)-ийг эмэгтэйчүүд, 28.1% (n=884)-ийг эрэгтэйчүүд эзэлж байв. Ам бүлийн тоог судлахад дундаж нь 5.1 ± 1.2 байсан.

Бид анги удирдсан 198 багшийг судалгаандаа хамруулсны 19.19% (n=38) нь эрэгтэй, 80.81% (n=160) нь эмэгтэй байсан бөгөөд багш нарын дундаж нас 36.94 ± 6.61 , багшийн мэргэжлээрээ ажилласан дундаж хугацаа нь (жилээр) 13.57 ± 6.64 , тухайн ангийг удирдаж ажилласан дундаж хугацаа нь (жилээр) 3.14 ± 1.79 тус тус байлаа.

Бидний судалгаанд оролцогчдын 52.1% нь эрүүл, 43.2% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 4.7% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байсан. Харин 2018 онд Говь-Алтай

аймгийн өсвөр үеийнхний дунд хийсэн судалгаанд үр дүнтэй харьцуулахад сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь 0.5 хувиар, эрүүл хүүхдийн эзлэх хувь 6.5 хувиар тус тус буурсан байхад сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн эзлэх хувь 7.1 хувиар өссөн байна. Энэ нь 2018-2022 онуудад тус аймаг нь хүүхэд өсвөр үеийхэнд зориулсан сэтгэл засал эмчилгээний өрөөг 5 байгуулж, мэргэжлийн сэтгэл зүйчийг тогтмол ажиллуулсны үр дүнд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь буурсан байж болно. Мөн хүүхэдтэй ажиллаж буй багш, эмч эмнэлгийн мэргэжилтэн, сэтгэл засалч болон судалгаанд хамрагдсан багш болон хүүхдүүдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн талаарх мэдлэг дээшилсэнтэй холбоотойгоор сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн эзлэх хувь өссөн байж болох юм.

Хүүхдийн өсвөр үеийнхний сэтгэл санааны байдалд гол нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн эхний 2 байрыг хүүхэд (26.9%; 24.8%) болон эцэг эх/асран хамгаалагч (20.9%; 25.7%) “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэж хичээх”, “Өсөлтийн болон дааврын өөрчлөлт” гэж тодорхойлж байхад багш нь эдгээр хүчин зүйлсийн ихэнхэд нь үгүй гэж үгүйсгэсэн хариултыг өгсөн байв. Уг үр дүнг 2018 онд хийсэн судалгааны үр дүнтэй харьцуулахад сэтгэцийн тулгамдсан асуудал үүсэхэд хүүхдийн (40.6%) болон эцэг эх/асран хамгаалагч (21.8%)-ийн үнэлгээгээр “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэсэн хүчин зүйл тэргүүлсэн байгаа нь дээрх судалгааны үр дүнтэй ижил байлаа. Харин багшийн үнэлгээгээр судалгаанд оролцсон багш нар гэр бүл салалт (0.4%), эцэг эхийн хэрүүл маргаан үл ойлголцол (0.3%), үе тэнгийн дарамт шахалт (0.3%), гэр орон нь шилжин суурьших (0.3%) эзргийг онцолсон ч гэсэн энэ үзүүлэлтүүд маш бага хувийг эзэлсэн нь судалгаанд оролцсон багш нар хүүхдүүдээс сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөж болох эрсдэлт хүчин зүйлсийг тодруулах асуултуудын ач холбогдлыг гүйцэд ойлгоогүй байсан байх сул талтай байна.

Хүүхдийн өсвөр үеийнхний амиа хорлох үйлдэл хийхэд нөлөөж буй эрсдэлт хүчийн зүйлсийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш нар нь үе тэнгийнхний зүгээс үзүүлж буй дарамт, ялгаварлан гадуурхалтанд хүүхэд өртөх, хүчирхийлэлд өртөх зэрэг нь илүү нөлөөж байна гэж үнэлсэн бол багш нар хүүхдийн эцэг эх нь ажилгүй, ядуу орчинд амьдрах нь амиа хорлоход голлох эрсдэлт хүчин зүйл онцолж үнэлсэн зэрэг нь 2018 оны судалгааны үр дүнтэй ойролцоо байгаа ч 2018 онд тэргүүн байранд орж байсан цаг уурын ба улирлын онцлог, улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал зэрэг хүчин зүйлсийг энэ удаад тэргүүлэх нөлөөлөх хүчин зүйлсээс хасагдсан байна. Энэ нь судалгаанд оролцсон багш нарын сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол нэмэгдсэнтэй хамааралтай байж болох юм.

Дүгнэлт:

1. Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний судалгаанд оролцогчдын 52.1% нь эрүүл, 43.2% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 4.7% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байна. Энэхүү үр дүнг 2018 оны судалгаатай харьцуулахад сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь 0.5 хувиар, эрүүл хүүхдийн эзлэх хувь 6.5 хувиар тус тус буурсан байхад сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн тоо 7.1 хувиар өссөн байна.
2. Хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэцийн тулгамдсан асуудлыг үүсэхэд гол нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг хүүхэд (26.9%; 24.8%) болон эцэг эх/асран хамгаалагч (20.9%; 25.7%) нар “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэж хичээх”, “Өсөлтийн болон

дааврын өөрчлөлт” гэж тодорхойлсон бол багш нь эдгээр хүчин зүйлсийн ихэнхэд нь үгүй гэж үгүйсгэсэн хариултыг өгсөн байв.

3. Хүүхэд өсвөр үеийнхний амиа хорлоход нөлөөж буй хүчин зүйлсийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш нар нь үе тэнгийнхний зүгээс үзүүлж буй дарамт, хүүхэд ялгаварлан гадуурхалт болон хүчирхийлэлд өртөх зэрэг нь илүү нөлөөж байна гэж үнэлсэн бол багш нар хүүхдийн эцэг эх нь ажилгүй, ядуу орчинд амьдрах нь амиа хорлох нөлөөлөх голлох эрсдлээр онцолсон байна. Энэ нь 2018 оны судалгааны дүнтэй ойролцоо байсан ч 2018 оны судалгаагаар тэрүүлэх хүчин зүйлд орж байсан цаг уурын, улирлын онцлог, улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал зэрэг хүчин зүйлс нь тэргүүлэх нөлөөлөх хүчин зүйлст оруулаагүй байна.
4. Говь-Алтай аймгийн хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах, тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор тус аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж буй сэтгэцийн эрүүл мэндийн төсөл хөтөлбөрүүд нь үр дүнгээ өгч байгааг энэхүү судалгааны үр дүнгүүд харуулж байна. Иймд 2018-2022 онуудад хэрэгжүүлсэн, одоо хэрэгжүүлж байгаа төсөл хөтөлбөрүүдийг цаашид илүү үр дүнтэйгээр хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна.

НЭГДҮГЭЭР БҮЛЭГ. УДИРТГАЛ

1.1 Судалгааны ажлын үндэслэл

Өсвөр үед (шилжилтийн нас, бэлэг бойжилтын нас) охид, хөвгүүдэд биологи (физиологи, бие махбодын), нийгэм сэтгэлзүйн олон хувирал өөрчлөлтүүд явагддаг бөгөөд аливаа таагүй үйл явдал, тааламжгүй мэдээлэлд өөрийгөө хамгаалах өвөрмөц сэтгэлзүйн (сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн өөрчлөлт) хариу урвал өгдөг.¹

Дэлхий дээр хүүхэд, өсвөр үеийнхний 20% нь сэтгэц, зан үйлийн эмгэгтэй бөгөөд сэтгэцийн ихэнх эмгэг хүүхэд, өсвөр насанд эхлэн илэрдэг болохыг ДЭМБ-аас тогтоожээ.^{2,3}

Түүнчлэн сургуулийн насны хүүхдийн дунд хамгийн багаар бодоход 3% нь сэтгэл гутралын хүнд хэлбэр, амиа хорлох бодол, солиорол, анхаарал дутмагшил, хэт хөдөлгөөнтөх зэрэг сэтгэцийн эмгэгтэй байна.³

ДЭМБ-ийн 2001 оны “Эрүүл мэнд”-ийн тайланд 9-17 насны хүүхдийн дунд сэтгэл түгших эмгэг 13%, зан үйлийн эмгэг 10.3%, сэтгэл хөдлөлийн эмгэг 6.2%-ийн тархалттай байгааг тогтоожээ.⁴

Оросын Холбооны Улсын Сибирь мужид 2007 онд хийгдсэн судалгаагаар хүүхэд өсвөр насанд сэтгэцийн тулгамдсан асуудал 15-20%-ийн тархалттай болохыг илрүүлсэн байна.⁵

Энэ асуудал нь хэвийн, зааг, хэвийн бус гэсэн 3 хэлбэрээр илэрдэг ба үүнийг илрүүлэх олон аргачлал байдаг. Сүүлийн үед Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ) буюу “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг илрүүлэх асуумж”-ийг олон улсад өргөн хэрэглэж байна.⁶

Их Британид хүүхдийн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийг SDQ-ийн асуумжаар илрүүлэх судалгааг 5-15 насны 10438 хүүхдэд явуулж, 70%-д нь зан үйл, хэт хөдөлгөөнтөх, сэтгэл гутрал, сэтгэл түгшилтийг илрүүлсэн байна.⁷

Америкийн Нэгдсэн Улс (2009), Их Британи (1999, 2000, 2014), Австрали (2001), Грек (2009), Норвеги (2011, 2014), БНСУ (2013), БНХАУ (1997, 2005, 2013), ОХУ (2007), Иран (2009, 2013), Бразил (2003), Япон (2014), Герман (2000) зэрэг 100 гаруй оронд SDQ асуумжийн судалгаа хийж, 4000 гаруй өгүүлэл хэвлэгдсэн байдаг. Америкийн Нэгдсэн Улсад нэгэн сургуульд суурилан хийгдсэн судалгаагаар 18-22% сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн тулгамдсан асуудалтай болохыг тогтоосон байдаг.⁸

Мөн зан үйлийн эмгэгийн тархалт 5-20%, хөвгүүдийн 6-16%, охидын 2-9% нь зан үйлийн эмгэгтэй, хүйсний хувьд хөвгүүдэд охидыг бодвол илүү, газар нутгийн хувьд хөдөөг бодвол хотод илүү тохиолдож байна.⁹

Монгол улсад ДЭМБ-аас гаргасан сэтгэцийн эрүүл мэндийн тогтолцоо (WHO-AIMS)-ны үнэлгээгээр “Хүүхдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээ байхгүй байна. Цаашид хүүхэд, өсвөр үеийнхэнд зориулсан сэтгэцийн эрүүл мэндийн үйлчилгээ явуулах мэргэжлийн чадамжийг хөгжүүлэхэд онцгой анхаарах хэрэгтэй байгааг тэмдэглэжээ.”¹⁰

Манай улсад 2013 онд хийсэн “Хүн амын дунд зонхилон тохиолдох сэтгэцийн эмгэгийн тархалт” нэртэй судалгааны үр дүнд хүүхэд өсвөр насныхны сэтгэл хөдлөл зан үйлийн илрэл нь 60.5% нь эрүүл, 30.5% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 9% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй гэж гарсан. Энэ нь Говь-Алтай аймгийн хүүхэд өсвөр насныхны дунд нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн тархалтыг судлах үндэслэл тул бид 2018 онд уг судалгааг хийхэд үр дүн нь 2013 онд хийгдсэн судалгааны үр дүнгээс сэтгэцийн тулгамдсан асуудал 5.6%-иар илүү, сэтгэл хөдлөл зан үйлийн эмгэг 3.8%-иар бага байсан ба энэхүү сэтгэцийн тулгамдсан асуудал болон сэтгэл хөдлөл зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ нэн даруй авах шаардлагатай гэсэн дүгнэлт гарсан.

Тиймээс Говь-Алтай аймаг нь 2018-2022 онуудад хүүхэд өсвөр насны хүүхдүүдэд зориулсан төсөл хөтөлбөрүүдийг тасралтгүй хэрэгжүүлж ирсэн юм. Иймд хэрэгжүүлсэн төсөл хөтөлбөрүүдийн үр дүнг тооцох шаардлага бидний өмнө тулгарсан нь уг судалгааг хийх үндэслэл болсон.

1.2 Судалгааны ажлын зорилго

Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илрэлүүдийн тархалт, нөлөөлөх зарим хүчин зүйлсийг 2018 онд хийсэн Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхэнд зонхилон тохиолддог сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийг ирүүлэх судалгааны үр дүнтэй харьцуулж судлах

Судалгааны ажлын зорилтууд

1. Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг тогтоож 2018 оны судалгааны дүнтэй харьцуулах хөдлөл зүйг гаргах
2. Хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэцийн тулгамдсан асуудлыг үүсэхэд гол нөлөөлж буй зарим хүчин зүйлсийг судалж 2018 оны судалгааны дүнтэй харьцуулж судлах
3. Хүүхэд өсвөр үеийнхний амиа хорлоход хүргэж буй зарим эрсдэлт хүчин зүйлсийг судалж 2018 оны судалгааны дүнтэй харьцуулж судлах
4. Говь-Алтай аймгийн хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах, тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж буй төсөл хөтөлбөрүүдийн үр дүнд үнэлгээ өгөх

1.3 Судалгааны ажлын шинэлэг тал

1. Олон улсад түгээмэл хэрэглэдэг “SDQ” асуумж ашиглан Говь-Алтай аймагт анх удаа сургуульд суурилсан агшингийн загвараар ЕБС-д суралцаж буй өсвөр үеийнхэнд, тэдний эцэг эх, багш нарыг хамруулан, сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илрэлүүдийг үнэлсэн.
2. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн тархалт, түүнд нөлөөлж буй зарим эрсдэлт хүчин зүйлсийг судалснаар түүнээс урьдчилан сэргийлэх боломж бий болгосон.

1.4 Судалгааны ажлын практик ач холбогдол

1. Ерөнхий Боловсролын Сургуулийн 2018-2019 оны хичээлийн жилд эрүүл мэндийн хичээлийн хөтөлбөрт сэтгэцийн эрүүл мэнд (сэтгэл хөдлөл, зан үйл), хорт зуршлын агуулгыг оруулан судлах болсон.
2. Эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн ба хүүхэд, эцэг, эхчүүдэд зориулсан өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн өөрчлөлт, түүнийг илрүүлэх, эрүүл мэндийн тусламж үзүүлэх гарын авлага боловсруулан хэрэглээ болгосон.
3. Өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн өөрчлөлтийг илрүүлэх, оношлох SDQ арга зүйг ЕБС ба хүүхдийн сэтгэцийн практикт нэвтрүүлж эхэлсэн.

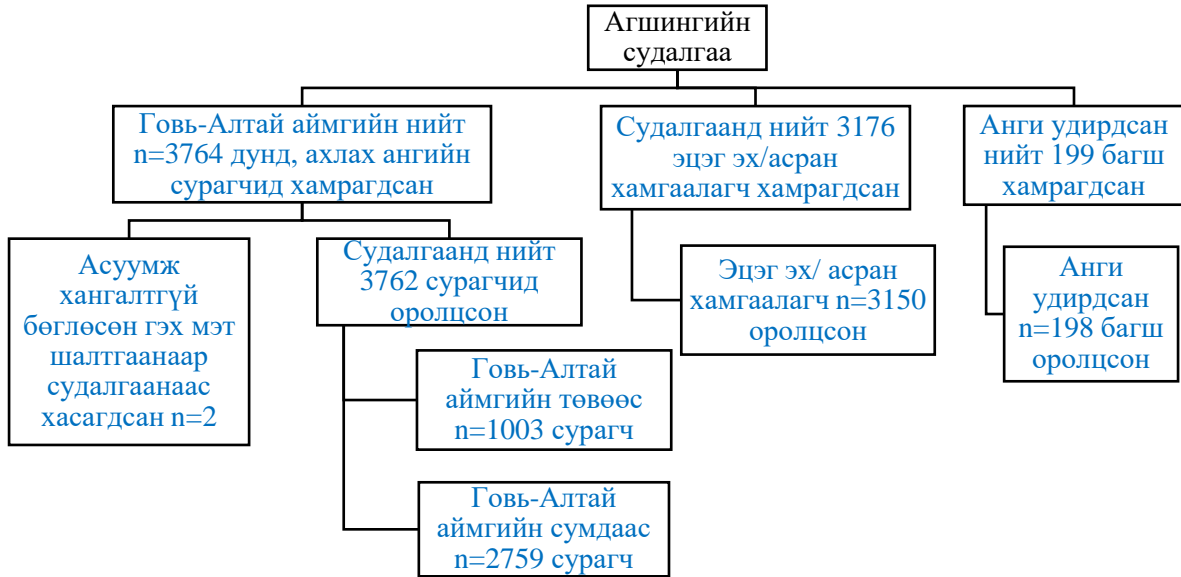
1.5 Судалгааны ажлын ёс зүй

Энэхүү судалгааны ажлыг АШУҮИС-ийн Био анагаахын ёс зүйн хяналтын салбар хорооны 2012 оны 12-р сарын 14-ний өдрийн хурлаар хэлэлцүүлэн судалгаа хийх ёс зүйн зөвшөөрөл (№1212-10/1А) авсан. Судалгаанд оролцогч нарт судалгааны зорилгыг нэг бүрчлэн таниулж судалгаанд өөрийн хүсэлтээр оролцох, мэдээллийг зөвхөн эрдэм шинжилгээний зорилгоор ашиглахыг тайлбарлан ойлгуулж, зөвшөөрлийн хуудсанд гарын үсгийг зуруулан баталгаажуулсны үндсэн дээр уг судалгааг явууллаа.

ХОЁРДУГААР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ ХЭРЭГЛЭГДЭХҮҮН БА АРГА ЗҮЙ

2.1 Судалгааны загвар

Өсвөр үеийнхэнд зонхилон тохиолддог сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илрэлүүд, түүнд нөлөөлж буй зарим эрсдэлт хүчин зүйлсийг судлан тогтоох зорилгоор Говь-Алтай аймгийн ЕБС-д суралцаж буй 10-19 өсвөр насныханд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн тархалтыг агшингийн аргаар үнэлсэн.

Зураг 1. Судалгааны загвар

Хүснэгт 1: Судалгаанд баримталсан шалгуур үзүүлэлтүүд

Судалгаанд оролцогчдыг сонгох шалгуур	Судалгаанд оролцогчдыг хасах шалгуур
<ul style="list-style-type: none"> Судалгаанд оролцохыг зөвшөөрсөн дунд, ахлах ангийн сурагч, тэдний эцэг эх/асран хамгаалагч ба анги удирдсан багш нарыг хамруулах Монгол Улсын иргэн байх 	<ul style="list-style-type: none"> Дунд, ахлах ангийн сурагч, тэдний эцэг эх/асран хамгаалагч, анги удирдсан багш нар судалгаанд оролцохоос татгалзсан тохиолдолд Дунд, ахлах ангид суралцдаггүй бол Монгол Улсын иргэн биш бол

2.2 Судалгааны хамрах хүрээ

Говь-Алтай аймгийн ЕБС-ийн дунд, ахлах ангид суралцаж буй нийт 3762 хүүхэд, тэдний 3150 эцэг эх/асран хамгаалагч, анги удирдсан 198 багшийг хамруулав.

2.3 Судалгааны ажлын хэрэглэгдэхүүн

2.3.1 Судалгааны асуумж (Strengths and Difficulties Questionnaire-SDQ)

Олон улсад түгээмэл хэрэглэгддэг, 25 асуулт бүхий, 3 шалгууртай, хүүхэд, эцэг эх/асран хамгаалагч, ангийн багшаас тус тусад нь үнэлгээ авдаг, өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэхийн зэрэгцээ сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийг илрүүлдэг стандарт асуумжийг ашигласан. Судалгааны асуумжийн найдвартай байдлыг хангах үүднээс Монгол хэлнээ хөрвүүлэн орчуулсны дараа эргэн англи хэл рүү орчуулж сайжруулсан. (Хүснэгт 3).

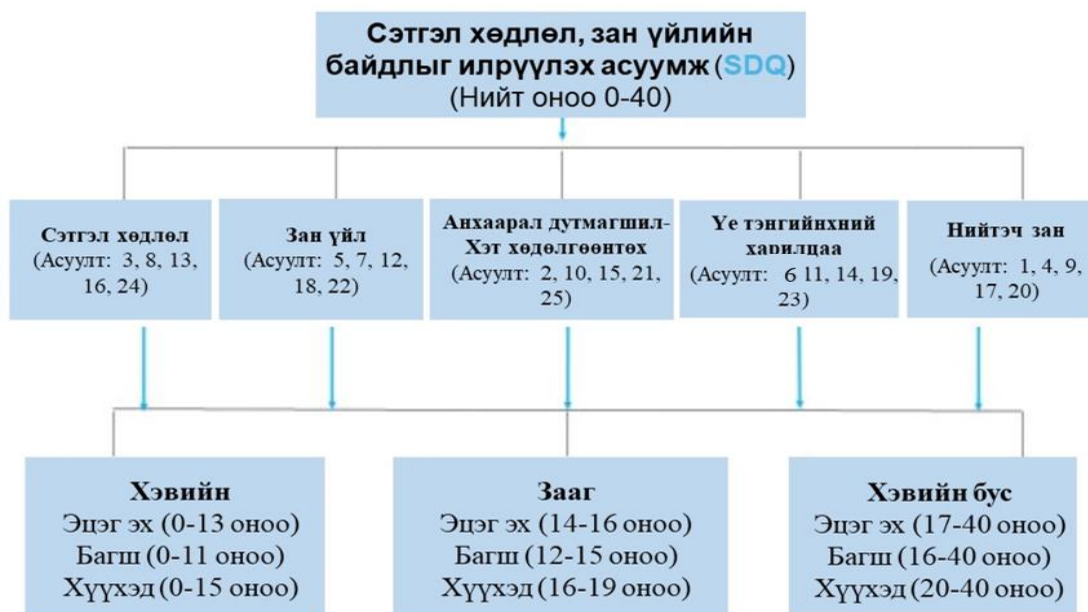
Хүснэгт 2. Өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн талаарх ойлголт

Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдал

	<p>Сэтгэл хөдлөл Хүн байгаль нийгмийн үзэгдэл юмсыг танин мэдээд зогсохгүй тэдгээрийн сэтгэлээрээ мэдэрч сайхан зүйлд баясах, баярлах, муухай зүйлд дургүйцэх, уурлах зэрэг хэлбэрээр хариу урвал өгөхийг хэлнэ.</p>
	<p>Зан үйл Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн ёс заншил, ёс суртахуун, сахилга бат буюу дэг журам, хууль ёсыг баримтлан, биеэ авч явах илрэлийг хэлнэ.</p>
	<p>Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх Анхаарал төвлөрүүлэх чадвар сул хийгээд хэт хөдөлгөөний шинжүүдээр илрэх байдлыг хэлнэ.</p>
	<p>Үе тэнгийнхний харилцаа Өсвөр үеийнхний хоорондын мэдээлэл хүргэх, дамжуулах, бие биетэйгээ харилцан үйлчлэх, үзэл бодол, итгэл үнэмшил, хандлагаа солилцох, хандлага төлөвшүүлэх нийгмийн үйл явцыг хэлнэ.</p>
	<p>Нийтэч зан Нийтэч зан гэдэг нь бусдад туслах, хуваалцах, хандив өгөх, сайн дурын ажил хийх гэх мэт хүмүүст болон нийгэмд бүхэлд нь ашиг тустай нийгмийн зан үйл юм.</p>

Судалгааны асуумжийн 25 асуулт нь 5 бүлэгт хуваагдах ба I) сэтгэл хөдлөл (3,8,13,16,24-р асуулт), II) зан үйл (5,7,12,18,22-р асуулт), III) анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (2,10,15,21,25-р асуулт), IV) үе тэнгийнхний харилцаа (6,11,14,19,23-р асуулт), V) нийтэч зан (1,4,9,17,20-р асуулт)-гийн илрэлийг тус тус тодорхойлдог. (Хүснэгт 4).

Сэтгэл хөдлөл, зан үйл, анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх, үе тэнгийнхний харилцааны илрэл тус бүр нь 5 асуулттай ба асуулт бүр 0-2 оноо буюу бүлэг бүр нийт 0-10 оноогоор үнэлэгдэж сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг илэрхийлэх бол нийтэч занг илрүүлэх 5 асуулт нь харьцуулан хянах үнэлгээ болно.

Зураг 2. “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж”-ийн схем

Хүүхдийн хувилбар

Хүснэгт 3 . Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)

Асуулт бүрт “Үнэн биш”, “Заримдаа үнэн”, “Яг үнэн” гэсэн хариултуудаас аль нэгийг сонгож тэмдэглэнэ. Та өөрийнхөө хариултад бүрэн итгэлгүй байсан ч анхны сэтгэгдлээр бүх асуултанд хариулна уу. Хариулахдаа Та өөрийнхөө сүүлийн 6 сард гаргаж байгаа сэтгэл санаа, зан үйлийн талаар бодож хариулна уу.

Хүүхдийн нэр	Эрэгтэй/эмэгтэй			
	Төрсөн огноо	Үнэн биш	Заримдаа үнэн	Яг үнэн
Би бусад хүмүүстэй сайхан харилцаатай байхыг хичээдэг.		0	1	2
Би хөдөлгөөнтэй болохоор нэг газраа удаан байж чаддаггүй.		0	1	2
Миний ихэнхдээ толгой өвддөг.		0	1	2
Би ихэнхдээ бусад хүүхдүүдтэй (тоглоом, үзэг г.м) юмаа хуваалцдаг.		0	1	2
Би дүрсхийн уурлаж, ердийн байдлаа алддаг.		0	1	2
Би ихэнхдээ ганцаараа тоглодог.		0	1	2
Би ихэнхдээ дуулгавартай байдаг.		2	1	0
Би олон зүйлд санаа зовнидог, түгшдэг.		0	1	2
Би бусдыг гэмтсэн, өвдсөн үед нь тусалдаг.		0	1	2
Би байнгын хөдөлгөөнтэй, тогтворгүй байдаг.		0	1	2
Би нэг л дотны сайн найзтай.		0	1	2
Би байнга зодолддог. Би бусдыг дарамталдаг.		0	1	2
Би ихэнхдээ аз жаргалгүй, сэтгэлээр унадаг.		0	1	2
Би ерөнхийдөө бусад хүүхдүүдэд таалагддаг.		2	1	0
Миний анхаарал амархан сарнидаг.		2	1	0
Би шинэ орчинд байхаараа сандарч түгшдэг.		0	1	2
Би бага насны хүүхдүүдэд зөөлөн ханддаг.		2	1	0
Би байнга худлаа ярьдаг, хууран мэхэлдэг.		2	1	0
Бусад хүүхдүүд намайг дарамталдаг.		0	1	2
Би ихэнхдээ бусдад сайн дураараа туслахыг хичээж явдаг. (багш, эцэг, эх, бусад хүүхдүүдэд г.м)		0	1	2
Би ямар нэгэн үйлдэл хийхийн өмнө сайтар тунгаан боддог.		0	1	2
Би сургууль, гэр, хаа нэг газраас ямар нэгэн зүйлийг зөвшөөрөлгүй авч байсан.		0	1	2
Би үеийн хүүхдүүдтэй байхаасаа илүү том хүмүүстэй байх нь амар байдаг.		0	1	2
Би олон зүйлээс айдаг.		0	1	2
Би эхэлсэн ажлаа дуусгадаг.		0	1	2

Гарын үсэг

Огноо:.....

Эцэг/эх/багш/бусад/ (Хэн хариулснаа бичнэ үү):

Маш их баярлалаа

Robert Goodman, 2005

Хүснэгт 4. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)-ийн оноог тооцоолох нь

Асуултууд	Үзүүлэлтүүд	Үнэн биш	Заримдаа	Яг үнэн
Сэтгэл хөдлөл				
Асуулт 3	Миний ихэнхдээ толгой өвддөг.	0	1	2
Асуулт 8	Би олон зүйлд санаа зовнидог, түгшдэг.	0	1	2
Асуулт 13	Би ихэнхдээ аз жаргалгүй, сэтгэлээр унадаг.	0	1	2
Асуулт 16	Би шинэ орчинд байхаараа сандарч түгшдэг.	0	1	2
Асуулт 24	Би олон зүйлээс айдаг.	0	1	2
Зан үйл				
Асуулт 5	Би дүрсхийн уурлаж, ердийн байдлаа алддаг.	0	1	2
Асуулт 7	Би ихэнхдээ дуулгавартай байдаг.	2	1	0
Асуулт 12	Би байнга зодолддог. Би бусдыг дарамталдаг.	0	1	2
Асуулт 18	Би байнга худлаа ярьдаг, хууран мэхэлдэг.	0	1	2
Асуулт 22	Би сургууль, гэр, хаа нэг газраас ямар нэгэн зүйлийг зөвшөөрөлгүй авч байсан.	0	1	2
Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх				
Асуулт 2	Би хөдөлгөөнтэй болохоор нэг газраа удаан байж чаддаггүй.	0	1	2
Асуулт 10	Би байнгын хөдөлгөөнтэй, тогтворгүй байдаг.	0	1	2
Асуулт 15	Миний анхаарал амархан сарнидаг.	0	1	2
Асуулт 21	Би ямар нэгэн үйлдэл хийхийн өмнө сайтар тунгаан боддог.	2	1	0
Асуулт 25	Би эхэлсэн ажлаа дуусгадаг.	2	1	0
Үе тэнгийнхний харилцаа				
Асуулт 6	Би ихэнхдээ ганцаараа тоглодог.	0	1	2
Асуулт 11	Би нэг л дотны сайн найзтай.	2	1	0
Асуулт 14	Би ерөнхийдөө бусад хүүхдүүдэд таалагддаг.	2	1	0
Асуулт 19	Бусад хүүхдүүд намайг дарамталдаг.	0	1	2
Асуулт 23	Би үеийн хүүхдүүдтэй байхаасаа илүү том хүмүүстэй байх нь амар байдаг.	0	1	2
Нийтгэч зан				
Асуулт 1	Би бусад хүмүүстэй сайхан харилцаатай байхыг хичээдэг.	0	1	2
Асуулт 4	Би ихэнхдээ бусад хүүхдүүдтэй (тоглоом, үзэг г.м) юмаа хуваалцдаг.	0	1	2
Асуулт 9	Би бусдыг гэмтсэн, өвдсөн үед нь тусалдаг.	0	1	2
Асуулт 17	Би бага насны хүүхдүүдэд зөөлөн ханддаг.	0	1	2
Асуулт 20	Би ихэнхдээ бусад сайн дураараа туслахыг хичээж явдаг. (багш, эцэг, эх, бусад хүүхдүүдэд г.м)	0	1	2

Хүснэгт 5. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)-ийн оноог хэвийн, зааг, хэвийн бус илрэлээр ангилсан нь

	Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдал	Судалгаанд оролцогчид	Үнэлгээний онооны илрэлүүд		
			Хэвийн	Зааг	Хэвийн н бус
	Сэтгэл хөдлөл	Эцэг эх/асран хамгаалагч	0-3	4	5-10
		Багш	0-4	5	6-10
		Хүүхэд	0-5	6	7-10
	Зан үйл	Эцэг эх/асран хамгаалагч	0-2	3	4-10
		Багш	0-2	3	4-10
		Хүүхэд	0-3	4	5-10
	Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	Эцэг эх/асран хамгаалагч	0-5	6	7-10
		Багш	0-5	6	7-10
		Хүүхэд	0-5	6	7-10
	Үе тэнгийнхний харилцаа	Эцэг эх/асран хамгаалагч	0-2	3	4-10
		Багш	0-3	4	5-10
		Хүүхэд	0-3	4-5	6-10
	Нийтгэч зан	Эцэг эх/асран хамгаалагч	6-10	5	0-4
		Багш	6-10	5	0-4
		Хүүхэд	6-10	5	0-4
	Нийт үзүүлэлт	Эцэг эх/асран хамгаалагч	0-13	14-16	17-40
		Багш	0-11	12-15	16-40
		Хүүхэд	0-15	16-19	20-40

Сэтгэл хөдлөл, зан үйл, анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх, үе тэнгийнхний харилцааны нийлбэрээр “Нийт оноо” буюу 0-40 оноогоор үнэлэгдэнэ. Үүнд:

Эцэг эх/асран хамгаалагчийн хариултаар “Нийт оноо” 0-13, багшийн хариултаар “Нийт оноо” 0-11, хүүхдийн хариултаар “Нийт оноо” 0-15 байвал “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн илрэлтэй” буюу “Эрүүл” гэж үзэх

Эцэг эх/асран хамгаалагчийн хариултаар “Нийт оноо” 14-16, багшийн хариултаар “Нийт оноо” 12-15, хүүхдийн хариултаар “Нийт оноо” 16-19 байвал “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн зааг илрэлтэй” буюу “Сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай” гэж үзэх

Эцэг эх/асран хамгаалагчийн хариултаар “Нийт оноо” 17-40, багшийн хариултаар “Нийт оноо” 16-40, хүүхдийн хариултаар “Нийт оноо” 20-40 байвал “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус илрэлтэй” буюу “Сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай” гэж үзсэн. (Хүснэгт 5).

Хүснэгт 6. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус илрэл

Байдал	Хэвийн бус илрэлүүдийн онцлог
 <p data-bbox="391 459 590 492">Сэтгэл хөдлөл</p>	<p data-bbox="614 280 1385 358">Сэтгэлийн хөдөлгөөн янз бүрийн байдлаар өөрчлөгдөн илрэхийг хэлнэ.</p> <ul data-bbox="662 369 1141 660" style="list-style-type: none"> - Сэтгэл хэт цочиромтгой болох - Сэтгэлийн мэдээ алдах - Сэтгэлийн эмгэг цочирдол - Айдас - Сэтгэл түгших - Сэтгэл гутрах - Бухимдах гэх мэт
 <p data-bbox="391 929 590 963">Зан үйл</p>	<p data-bbox="614 683 1385 795">Нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн зан үйлийн хэм хэмжээнүүдийг гажуудуулах буюу зөрчих хэлбэрээр биеэ зөв авч явж чадахгүй болохыг хэлнэ.</p> <ul data-bbox="662 806 1385 1265" style="list-style-type: none"> - Сургуулийн буюу олон нийтийн газрын баримталдаг дотоод дүрэм зөрчих - Хүмүүс хоорондын харилцааны хэм хэмжээнүүдийг үл баримтлах - Хууль ёсыг зөрчих буюу нийгмийн эсрэг гэмт хэрэг үйлдэх - Архи, мансууруулах бодис, дамын наймаа, мөрийтэй тоглоом, садар самуун, нийгмийн сөрөг үзэгдэлд амархан автах - Сэтгэлийн цохилтыг үл тэсвэрлэх, хэт эмзэглэх, амиа хорлох оролдлого хийх, өөрийгөө гэмтээх
 <p data-bbox="391 1288 590 1444">Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх</p>	<p data-bbox="614 1299 1385 1422">Сүүлийн 6 сар болон түүнээс дээш хугацаанд анхаарал төвлөрүүлэх чадваргүй хийгээд хэт хөдөлгөөний шинжүүдээр илэрдэг сэтгэцийн эмгэг.</p>
 <p data-bbox="391 1534 590 1657">Үе тэнгийнхний харилцаа</p>	<p data-bbox="614 1456 1385 1736">Хүүхдүүдийн хооронд хэн нэгнээ болон хэсэг бүлгийг ялгаварлан гадуурхах, ад шоо үзэх, дарамтлах, айлган сүрдүүлэх, үзэл бодол, илгэл үнэмшил өөр байх, хандлагыг үл ойшоох, найзлаж нөхөрлөхөөс татгалзах зэрэг хэвийн харилцаа өрнөж чадахгүй байх, өсвөр үеийнхний дунд тохиолдож буй томоохон харилцааны асуудал.</p>
 <p data-bbox="391 1814 590 1848">Нийтэч зан</p>	<p data-bbox="614 1758 1385 1915">Бусадтай нээлттэй, эелдэг дотно хандах, хайрлах, туслах, сэтгэлээсээ хандах, аливаа зүйлсээ хуваалцах зэрэг илэрхийлэл үгүй болж ганцаардмал, зожиг, хувиа хичээсэн зан төлөв гаргахыг хэлнэ.</p>

Хүснэгт 7. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх асуумж (SDQ)-ийн “Орчны нөлөөллийн нэмэлт оноо”-г тооцоолох нь

Үзүүлэлтүүд	Үгүй	Бага зэрэг	Дунд зэрэг	Маш их
Эцэг эх/асран хамгаалагчийн хариултаар				
Энэ тайлагдаагүй стресс нь хүрээлэн буй орчинд нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Дээрхийн улмаас хүүхэд өөрөө хямардаг эсэх	0	0	1	2
Гэртээ байхад нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Найз нөхөдтэй болоход нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Анги хамт олны дунд байхад нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Багшийн хариултаар				
Энэ тайлагдаагүй стресс нь хүрээлэн буй орчинд нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Найз нөхөдтэй болоход нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Анги хамт олны дунд байхад нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Хүүхдийн хариултаар				
Энэ тайлагдаагүй стресс нь хүрээлэн буй орчинд нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Дээрхийн улмаас хүүхэд өөрөө хямардаг эсэх	0	0	1	2
Гэртээ байхад нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Найз нөхөдтэй болоход нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2
Анги хамт олны дунд байхад нь нөлөөлдөг эсэх	0	0	1	2

“Нэмэлт оноо” буюу “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг үнэлэх” асуумжийн 26-33 дахь асуултаар сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус илрэл (дистресс)-ийн улмаас хүрээлэн буй орчинд нөлөөлж буй байдал, үргэлжилсэн хугацаа, хамрах хүрээг тодорхойлдог. Иймд 26 дахь асуултаас эхлэн нөлөөлөх нэмэлт асуудлыг тодруулах ба “Үгүй” гэж хариулсан тохиолдолд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн талаас ямар нэгэн бэрхшээл байхгүй гэж үзээд цааш асуух шаардлагагүй. Харин “Тийм” гэж хариулсан тохиолдолд үргэлжлүүлэн 33 дахь асуулыг дуустал асууна (Хүснэгт 7).

“Нэмэлт оноо” нь эцэг эх, хүүхдийн хариултаар 0-10 оноо, багшийн хариултаар 0-6 оноотой. Хэрвээ “үгүй” гэсэн хариулт байвал 0 оноо, “тийм” гэсэн бол 1-ээс дээш оноотой байх ба энэ байдал ямар хугацаагаар үргэлжилсэн эсэхийг асууна. 6 сар ба түүнээс дээш хугацаагаар үргэлжилсэн бол “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг” гэж үзнэ.

Асуумжаар “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг” хэмээн үнэлэгдсэн бол гэр бүлийн хүрээгээр хязгаарлагдсан, нийгэмшээгүй буюу өөр лүүгээ хандсан хүрээгээр хязгаарлагдсан эсвэл нийгэмшсэн буюу найз нөхөд, хамт олон, бүлгийн хүрээгээр хязгаарлагдсан эсэхийг тогтооно.

2.4 Мэдээ материал цуглуулсан арга

Судалгаанд тоон судалгааны аргуудыг ашигласан. Энэхүү арга нь хүүхдийн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг (Strengths and Difficulties Questionnaire-SDQ) тодорхойлдог, олон улсад түгээмэл хэрэглэгддэг, хүүхэд, эцэг эх/асран хамгаалагч, багшийг тус бүрд нь үнэлдэг

асуумж бөгөөд интернэтэд www.SDQinfo.com-“Mongolian version” хаягаар 2017 оны нэгдүгээр сараас “Монгол хувилбар” нь албан ёсоор баталгаажигдсан. Бид өмнө энэ асуумжаар 2013 онд Сэтгэцийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний төв “Өсвөр насныхны сэтгэл хөдлөл зан үйлийн судалгаа”-г үндэсний хэмжээнд 2250 хүүхдийг хамруулан хийсэн.

Судалгааны өмнө Говь-Алтай аймгийн ЕБС-н 19 сумын сургуулийн дунд ангийн багш, хичээлийн эрхлэгч, нийгмийн ажилтан зэрэг нийт 60 судлаач багш бэлтгэж судалгааг авсан болно. Судалгаанд оролцогчдыг сонгох ба хасах шалгуур, ёс зүйн зөвшөөрлийг яаж авах талаар сургалтыг зохион байгуулсан. Авсан мэдээллийг зөвхөн судалгааны зорилгоор ашиглах ба эх материалыг Говь-Алтай аймгийн Засаг даргын тамгын газрын Нийгмийн бодлогын газар хариуцан, архивлан чандлан хадгална.

Судалгааны мэдээлэл цуглуулах ажлыг 2022 оны 4 сарын 15 өдрөөс 7 сарын 15 өдөр хүртэл цуглуулсан болно.

2.5. Судалгааны үр дүнгийн боловсруулалт

Судалгааны үр дүнгийн боловсруулалтыг ЕБС-ийн 3762 хүүхэд, 3150 эцэг эх, 198 анги удирдсан багш нарын картанд хийхдээ үзүүлэлт тус бүрээр бүлэглэн, SPSS 22.0 программд шивж орууллаа.

Судалгааны үр дүнд дескриптив ба нарийвчилсан статистик шинжилгээ хийж, өсвөр насанд түгээмэл тохиолддог сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн, зааг, хэвийн бус, эмгэгийн тархалтыг хувиар илэрхийлж, 95%-ийн итгэх интервалыг тооцов.

Хувьсууруудын тархалтыг хэвийн эсэхийг тодорхойлсны дараа үзүүлэлтүүд хоорондын ялгаа, хамаарлыг тооцоход хувиар илэрхийлэгдсэн хувьсууруудад Пирсоны хи квадрат тестийн аргыг, дунжийн ялгааг тооцохдоо т тестийн аргуудыг тус тус ашигласан бөгөөд р-утга 0.05-аас бага байх тохиолдолд ялгааг статистик ач холбогдолтой гэж үзсэн.

Өсвөр үеийнхэнд зонхилон тохиолддог сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн, зааг, хэвийн бус илрэл, түүнд нөлөөлж буй зарим эрсдэлт хүчин зүйлсийн хамаарлыг тогтоохдоо корреляц, нэг ба олон хүчин зүйлийн шугаман регрессийн шинжилгээний аргаар тус тус тооцож, тэдгээрийн итгэх интервалыг тодорхойлов.

ГУРАВДУГААР БҮЛЭГ. СУДАЛГААНЫ АЖЛЫН ҮР ДҮН

3.1 Хүн ам зүйн ерөнхий үзүүлэлтүүд

Бидний судалгаанд аймгийн төвийн 1003 (26.7%), сумдаас 2759 (73.3%) нийт 3762 хүүхэд хамрагдсаны 47.1 % (n=1768) нь хөвгүүд, 52.9% (n=1984) нь охид байлаа.

Мөн 3150 эцэг эх/асран хамгаалагчийг хамруулсан бөгөөд тэдний дундаж нас 41.6 ± 9.4 байсан бол хүйсийн хувьд 71.9% (n=2266)-ийг эмэгтэйчүүд, 28.1% (n=884)-ийг эрэгтэйчүүд эзэлж байв. Ам бүлийн тоог судлахад дундаж нь 5.1 ± 1.2 байсан.

Бид анги удирдсан 198 багшийг судалгаандаа хамруулсны 19.19% (n=38) нь эрэгтэй, 80.81% (n=160) нь эмэгтэй байсан бөгөөд багш нарын дундаж нас 36.94 ± 6.61 , багшийн мэргэжлээрээ ажилласан дундаж хугацаа нь (жилээр) 13.57 ± 6.64 , тухайн ангийг удирдаж ажилласан дундаж хугацаа нь (жилээр) 3.14 ± 1.79 тус тус байлаа.

Хүснэгт 8. Судалгаанд оролцогч өсвөр үеийнхний ерөнхий үзүүлэлтүүд

Хүүхдийн үзүүлэлтүүд	Аймгийн төв (n=1000)		Сум (n=2750)		Нийт (n=3750)		
	n	%	n	%	n	%	
Хүйс	Эрэгтэй	436	43.6	1330	48.4	1766	47.1
	Эмэгтэй	564	56.4	1420	51.6	1984	52.9
Анги	Ахлах анги	341	34.1	860	31.3	1201	32.0
	Дунд анги	659	65.9	1890	68.7	2549	68.0
Нас	10 нас	1	0.1	4	80.0	5	0.1
	11 нас	41	4.1	28	1.0	69	1.8
	12 нас	160	16.0	423	15.4	583	15.5
	13 нас	161	16.1	531	19.3	692	18.5
	14 нас	186	18.6	471	17.1	657	17.5
	15 нас	156	15.6	503	18.3	659	17.6
	16 нас	109	10.9	324	11.8	433	11.5
	17 нас	112	11.2	289	10.5	401	10.7
	18 нас	72	7.2	166	6.0	238	6.3
	19 нас	2	0.2	11	0.4	13	0.3
Сурлагын дүн	Нийт	n=394		n=2772		n=3166	
	А үнэлгээ	114	28.9	716	25.7	830	26.1
	В үнэлгээ	151	38.2	1002	36.0	1153	36.3
	С үнэлгээ	90	22.8	733	26.3	823	25.9
	Д үнэлгээ	36	9.1	313	11.3	349	11.0
	Е үнэлгээ	3	0.8	8	0.3	11	0.3

Тайлбар: *А үнэлгээ 90-100%, *В үнэлгээ 80-89%, *С үнэлгээ 70-79%, *D үнэлгээ 60-69%, F үнэлгээ 50-59%

Хүснэгт 8-аас харахад судалгаанд аймгийн төв (эрэгтэй n=436, 43.6%, эмэгтэй n=564, 56.4%) болон сумдын (эрэгтэй n=1330, 48.4%, эмэгтэй n=1420, 51.6%) хүүхдүүдийг хүйсийн хувьд ойролцоо хувьтай хамруулсан. Харин ахлах (аймгаас n=341, 34.1%, сумаас n=860, 31.4%) болон дунд (аймгаас n=659, 65.9%, сумаас n=1890, 68.7%) ангийн сурагчид аймгийн төвд ба сумдаас ойролцоо хувьтай хамрагдсан байна. Сурлагын дүнг судлаж үзэхэд В

үнэлгээ (n=1153, 36.3%), А үнэлгээ (n=830, 26.1%), С үнэлгээ (n=823, 25.9%)–тэй хүүхдүүд дийлэнх хувийг эзэлж байна.

Хүснэгт 9. Судалгаанд хамрагдсан эцэг эх/асран хамгаалагчдын ерөнхий үзүүлэлтүүд

Эцэг эхийн үзүүлэлтүүд		Аймгийн төв		Сум		Нийт	
		(n=483)		(n=2667)		(n=3150)	
		п	%	п	%	п	%
Хүйс	эрэгтэй	111	23.0	773	29.0	884	28.1
	эмэгтэй	372	77.0	1894	71.0	2266	71.9
Эцэг эхийн боловсрол	боловсролгүй	23	4.8	216	8.1	239	7.6
	бага	57	11.8	414	15.5	471	15.0
	бүрэн бус дунд	135	28.0	709	26.6	844	26.8
	бүрэн дунд	86	17.8	639	24.0	725	23.0
	техник мэргэжил	50	10.4	234	8.8	284	9.0
	дээд	101	20.9	358	13.4	459	14.6
	магистр, доктор	31	6.4	97	3.6	128	4.1
Эцэг эхийн орон сууц	орон сууцанд	161	33.3	163	6.1	324	10.3
	хашаа байшин	117	24.2	688	25.8	805	25.6
	гэрт	204	42.2	1780	66.7	1984	63.0
	асрамжинд	0	0	9	0.3	9	0.3
	бусад	1	0.2	27	1.0	28	0.9
Эцэг эхийн гэр бүлийн байдал	гэрлэсэн	420	87.0	2330	87.4	2750	87.3
	огт гэрлээгүй	19	3.9	158	5.9	177	5.6
	салсан/тусдаа амьдардаг	17	3.5	79	3.0	96	3.0
	хамтран амьдрагчтай	10	2.1	39	1.5	49	1.6
	бэлэвсэн	17	3.5	61	2.3	78	2.5

Хүснэгт 9-өөс харахад судалгаанд хамрагдсан нийт эцэг эх/асран хамгаалагч нарын 26.8% (n=844) бүрэн бус дунд, 23.0% (n=725) бүрэн дунд, 14.6% (n=459) дээд боловсролтой хэдий ч 7.6% (n=239) нь боловсролгүй, 15.0% (n=471) бага боловсролтой байлаа.

Бид эцэг эх/асран хамгаалагчдын гэр бүлийн байдлыг судлахад судалгаанд хамрагдагчдын 87.3% (n=2750) хууль ёсны гэр бүлтэйгээ хамт амьдардаг бол 3.0% (n=96) салсан, тусдаа амьдардаг гэжээ. Харин хүүхдийн өссөн бичил орчин нь судалгаанд хамрагдагсдын 63.0% (n=1984) гэрт, 25.6% (n=805) хашаа байшинд, 10.3% (n=324) орон сууцанд өссөж байна. Эндээс харахад судалгаанд хамрагдагсдын дийлэнх хувь нь гэрт амьдарч байгаа нь харагдаж байна.

Мэргэжил эзэмшилт, ажил эрхлэлтийн хувьд эцэг эх/асран хамгаалагчдын 44.6% (n=1406) ямар нэг мэргэжил эзэмшээгүй, 8.0% (n=253) хувиараа хөдөлмөр эрхэлдэг, 11.8% (n=372) ажилчин, 26.6% (n=837) албан хаагч, 41.3% (n=1301) малчин хүмүүс байлаа.

Хүснэгт 10. Судалгаанд хамрагдсан эцэг эх/асран хамгаалагчдын нас, хүйсийг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан дундаж үзүүлэлт

Эцэг эхийн мэдээлэл	Аймгийн төв	Сум	Нийт
	Дундаж \pm СХ	Дундаж \pm СХ	Дундаж \pm СХ
Нас (жил)	41.20 \pm 10.14	41.71 \pm 9.22	41.63 \pm 9.37
Ам бүл (тоо)	4.80 \pm 1.28	5.05 \pm 1.29	5.01 \pm 1.29

Хүснэгт 10-аас харахад эцэг эх, асран хамгаалагчдын дундаж нас 41.63 \pm 9.37, ам бүлийн дундаж тоо 5.01 \pm 1.29 байсан бол аймгийн төв, сумдын эцэг эхийн дундаж нас ялгаа ажиглагдаагүй ч хөдөө суманд амьдарч байгаа хүмүүсийн ам бүлийн тоо (5.05 \pm 1.29) аймгийн төв (4.80 \pm 1.28)-өөс бага зэрэг өндөр байлаа.

Хүснэгт 11. Судалгаанд хамрагдсан анги удирдсан багш нарын ерөнхий үзүүлэлтүүд

Багшийн үзүүлэлтүүд	Аймгийн төв	Сум	Нийт
	Дундаж \pm СХ	Дундаж \pm СХ	Дундаж \pm СХ
Багшийн нас	35.20 \pm 6.91	37.19 \pm 6.53	36.94 \pm 6.61
Мэргэжлээрээ ажилласан жил	11.94 \pm 6.36	13.80 \pm 6.65	13.57 \pm 6.64
Тухайн анги удирдсан жил	2.70 \pm 1.56	3.20 \pm 1.81	3.14 \pm 1.79

Хүснэгт 11-ээс харахад судалгаанд хамрагдсан анги удирдсан багш нарын дундаж нас, мэргэжлээрээ ажилласан жил, тухайн анги удирдсан жилийн дундаж үзүүлэлтүүдийг аймгийн төв болон сумдтай харьцуулж судлахад суманд ажиллаж буй багшийн дундаж нас (37.19 \pm 6.53) нь аймгийн төвийн багш (35.20 \pm 6.91) нараас бага зэрэг өндөр байгаа нь статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байна. Өөрөөр хэлбэл сумдаас харьцангуй нас тогтсон багш нар хамрагдсан байна. Харин тухайн ангийг удирдсан болон мэргэжлээрээ ажилласан жилийн дундаж үзүүлэлтүүдийг судлахад аймгийн төвөөс хамрагдсан багш нарын мэргэжлээрээ ажилласан дундаж жил 11.94 \pm 6.36, ангийг удирдсан дундаж жил 2.70 \pm 1.56 байхад хөдөө сумын багш нарын мэргэжлээрээ ажилласан дундаж жил мэргэжлээрээ ажилласан дундаж жил (13.80 \pm 6.65), ангийг удирдсан дундаж жил (3.20 \pm 1.81) нь ялгаатай үзүүлэлт гарсан. Эндээс харахад хөдөө суманд ажиллаж байгаа багш нар аймгийн төвтэй харьцуулахад харьцангуй тогтвортой ажиллаж байгааг харуулж байна.

Хүснэгт 12. Судалгаанд хамрагдсан анги удирдсан багш нарын ерөнхий үзүүлэлтүүдийг сумдаар харуулсан нь

№	Сумын нэрс	Багшийн нас	Мэргэжлээрээ ажилласан жил	Тухайн анги удирдсан жил
		Дундаж \pm СХ	Дундаж \pm СХ	Дундаж \pm СХ
1	Алтай	39.14 \pm 7.35	15.87 \pm 7.79	3.70 \pm 2.13
2	Баянтоорой	33.69 \pm 3.84	10.22 \pm 2.97	3.23 \pm 2.06
3	Баян-Уул	35.48 \pm 5.63	11.70 \pm 4.91	3.44 \pm 2.05
4	Бигэр	35.89 \pm 5.01	12.03 \pm 4.73	2.89 \pm 1.46
5	Бугат	40.81 \pm 6.67	18.29 \pm 6.06	2.29 \pm 1.18
6	Гуулин	33.30 \pm 5.07	6.74 \pm 5.68	2.30 \pm 1.36
7	Дарви	38.36 \pm 5.10	15.32 \pm 4.04	3.84 \pm 1.55
8	Дэлгэр	35.70 \pm 3.06	12.29 \pm 3.02	3.09 \pm 1.6
9	Жаргалан	38.60 \pm 10.41	15.30 \pm 10.63	2.08 \pm 1.09
10	Есөнбулаг	35.20 \pm 6.91	11.94 \pm 6.36	2.70 \pm 1.56
11	Тайшир	38.17 \pm 11.91	14.08 \pm 11.65	3.17 \pm 1.13

12 Тонхил	45.86±6.42	22.05±7.64	3.71±1.89
13 Төгрөг	37.90±6.92	15.33±7.27	3.45±2.07
14 Халиун	33.59±4.54	8.53±5.79	2.78±1.63
15 Хөхморьт	36.71±2.80	13.96±2.38	2.54±0.84
16 Цогт	33.85±4.98	11.53±5.60	3.17±1.56
17 Чандмань	36.66±3.98	14.32±4.26	2.99±1.24
18 Шарга	38.43±6.41	13.88±6.10	3.57±3.11
19 Эрдэнэ	35.78±5.24	12.82±4.51	3.26±1.50

Хүснэгт 12-оос харахад судалгаанд хамрагдсан анги удирдсан багш нарын дундаж нас, мэргэжлээрээ ажилласан жил, тухайн анги удирдсан дундаж хугацааны үзүүлэлтүүд сум тус бүрт ойролцоо байгаа хэдий ч Тонхил болон Бугат сумын үзүүлэлтүүд нь бага зэрэг өндөр байлаа.

3.2 Сэтгэл хөдлөл, зан үйл, түүнд нөлөөлөх зарим хүчин зүйлсийг судалсан байдал

Бид судалгаанд хамрагдагчдаас өсвөр үеийнхэнд зонхилон тохиолддог сэтгэл хөдлөл, зан үйл, анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх, үе тэнгийнхний харилцаа, нийтэч зан үйл гэсэн 5 илрэлийг дискриптив аргаар судалсан.

Хүснэгт 13. Судалгаанд хамрагдагсдын сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг хүйстэй харьцуулсан нь

Сэтгэл хөдлөл зан үйлийн илрэл	Эрэгтэй	Эмэгтэй	Нийт	Р утга	
	Дундаж ±СХ	Дундаж ±СХ	Дундаж ±СХ		
Эцэг эх, асран хамгаалагч	Сэтгэл хөдлөл	2.57±2.07	2.92±2.21	2.76±2.15	0.005
	Зан үйл	1.80±1.60	1.75±1.48	1.77±1.53	0.392
	Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	3.17±2.03	2.76±1.84	2.95±1.95	0.001
	Үе тэнгийнхний харилцаа	2.86±1.68	2.81±1.61	2.83±1.64	0.404
	Нийтэч зан	7.17±2.20	7.28±2.15	7.23±2.17	0.155
	Нийт оноо	17.60±5.16	17.55±4.93	17.57±5.04	0.799
Багш	Сэтгэл хөдлөл	1.44±1.69	1.38±1.69	1.41±1.69	0.333
	Зан үйл	1.46±1.55	1.17±1.34	1.31±1.45	0.000
	Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	2.78±2.37	1.92±1.88	2.33±2.17	0.000
	Үе тэнгийнхний харилцаа	2.20±2.17	2.17±1.62	2.19±1.65	0.647
	Нийтэч зан	7.72±2.29	7.87±2.27	7.80±2.28	0.065
	Нийт оноо	15.54±4.82	14.46±4.17	14.97±4.52	0.000
Өөрөө	Сэтгэл хөдлөл	3.44±2.02	4.30±2.32	3.89±2.23	0.000
	Зан үйл	2.84±1.65	2.81±1.44	2.82±1.55	0.445
	Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	3.58±1.83	3.33±1.80	3.45±1.82	0.001
	Үе тэнгийнхний харилцаа	2.86±1.77	2.67±1.76	2.76±1.77	0.001
	Нийтэч зан	6.84±2.03	7.28±1.85	7.07±1.95	0.000
	Нийт оноо	19.59±5.12	20.40±5.13	20.02±5.14	0.000

Хүснэгт 13-аас харахад эцэг эх/асран хамгаалагч, багш, хүүхдүүдийн үнэлгээг хүйстэй нь харьцуулахад эцэг эх/асран хамгаалагчийн хариултаар охидод сэтгэл хөдлөлийн дундаж оноо (2.92±2.21, p<0.005) хөвгүүдээс илүү байхад хөвгүүдэд анхаарал дутмагшил хэт

хөдөлгөөнтөхийн дундаж оноо (3.17 ± 2.03 , $p < 0.001$) охидоос илүү байна гэсэн нь статистик ач холбогдол бүхий гарсан.

Харин багшийн үнэлгээгээр хөвгүүдэд зан үйлийн (1.46 ± 1.55 , $p < 0.001$) болон анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (2.78 ± 2.37 , $p < 0.001$)-ийн дундаж оноо нь охидоос бага зэрэг өндөр үзүүлэлттэй байгаа нь статистик ач холбогдол бүхий хамааралтай байлаа.

Үүнтэй адил хүүхдүүд өөрсдийгөө үнэлсэн үнэлгээнд хөвгүүдэд анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (3.58 ± 1.83 , $p = 0.001$), үе тэнгийнхний харилцаа (2.86 ± 1.77 , $p = 0.001$)-ны дундаж оноо охидоос өндөр байгаа бол охидуудад сэтгэл хөдлөл (4.30 ± 2.32 , $p < 0.001$), нийтэч зан (7.28 ± 1.85 , $p < 0.001$) зэрэг үзүүлэлтийн дундаж оноо хөвгүүдээс бага зэрэг өндөр үзүүлэлттэй байгаа нь мөн статистик ач холбогдолтой байна.

Хүснэгт 14. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг насны бүлгээр харьцуулсан нь

Үзүүлэлтүүд	10-13нас	14-15нас	16-19 нас	Нийт	P утга
	Дундаж±СХ	Дундаж±СХ	Дундаж±СХ		
Эцэг, эх асран хамгаалагч					
Сэтгэл хөдлөл	2.56 ± 2.11	2.89 ± 2.21	2.85 ± 2.12	2.76 ± 2.15	0.000
Зан үйл	1.77 ± 1.53	1.82 ± 1.58	1.72 ± 1.47	1.77 ± 1.53	0.381
Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	2.97 ± 1.96	3.07 ± 1.98	2.76 ± 1.84	2.95 ± 1.95	0.001
Үе тэнгийнхний харилцаа	2.71 ± 1.66	2.89 ± 1.65	2.92 ± 1.60	2.83 ± 1.64	0.008
Нийтэч зан	7.21 ± 2.15	7.21 ± 2.21	7.29 ± 2.16	7.23 ± 2.17	0.622
Нийт онооны үзүүлэлт	17.25 ± 4.97	17.90 ± 5.25	17.56 ± 4.83	17.57 ± 5.04	0.008
Багш					
Сэтгэл хөдлөл	1.36 ± 1.67	1.49 ± 1.75	1.36 ± 1.64	1.41 ± 1.69	0.103
Зан үйл	1.28 ± 1.45	1.35 ± 1.54	1.28 ± 1.33	1.31 ± 1.45	0.393
Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	2.51 ± 2.25	2.32 ± 2.22	2.11 ± 1.97	2.33 ± 2.17	0.000
Үе тэнгийнхний харилцаа	2.21 ± 1.71	2.14 ± 1.73	2.22 ± 1.47	2.19 ± 1.65	0.434
Нийтэч зан	7.61 ± 2.40	8.05 ± 2.09	7.72 ± 2.23	7.80 ± 2.28	0.000
Нийт онооны үзүүлэлт	14.90 ± 4.62	15.29 ± 4.73	14.64 ± 4.09	14.97 ± 4.52	0.005
Хүүхэд					
Сэтгэл хөдлөл	3.59 ± 2.25	3.93 ± 2.14	4.23 ± 2.25	3.89 ± 2.23	0.000
Зан үйл	2.82 ± 1.94	2.87 ± 1.51	2.77 ± 1.49	2.82 ± 1.55	0.338
Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	3.37 ± 1.94	3.56 ± 1.75	3.40 ± 1.74	3.45 ± 1.82	0.014
Үе тэнгийнхний харилцаа	42.69 ± 2.75	2.75 ± 1.73	2.85 ± 1.77	2.76 ± 1.77	0.081
Нийтэч зан	6.97 ± 1.99	7.03 ± 1.95	7.26 ± 1.87	7.07 ± 1.95	0.001
Нийт онооны үзүүлэлт	19.47 ± 5.27	20.16 ± 4.98	20.53 ± 5.1	20.02 ± 5.14	0.000

Хүснэгт 14-өөс харахад сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш, хүүхдийн үнэлгээгээр эрт (10-13 нас), дунд (14-15 нас), хожуу өсвөр нас (16-19 нас) гэсэн насны бүлгээр нь харьцуулж судаллаа. Судалгаанд хамрагдсан эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээгээр 14-15 насанд анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (3.07 ± 1.98 , $p = 0.001$) болон сэтгэл хөдлөлийн (2.89 ± 2.21 , $p < 0.001$) илрэлийн дундаж оноонууд нь бусад насны бүлэгтэй харьцуулахад харьцангуй өндөр илэрсэн байхад 16-19 насанд үе тэнгийнхний харилцааны

(2.92±1.60, p=0.008) дундаж оноо бусад насны бүлгүүдээс өндөр байгаа нь нас ахих тусам энэ үзүүлэлтийн дундаж оноо ихэсдэг гэсэн нь статистик ач холбогдол бүхий ялгаатай байлаа. Анги удирдсан багш нарын үнэлгээгээр 10-13 насны хүүхдүүдийн дунд анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (2.51±2.25, p<0.001) илрэлийн дундаж оноо өндөр гарсан ба анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх илрэлийн дундаж оноо нь нас ахих тусам буурч байгаа ялгаатай байдал илэрсэн бол нийтэч зангийн дундаж оноо нь 14-15 насныханд (8.05±2.09, p<0.001) хамгийн өндөр гарсан нь багш нар 14-15 насандаа хүүхдүүд илүү нийтэч зантай нөхөрсөг байдаг гэж үнэлсэн байна.

Харин хүүхдүүдийн өөрсдийн үнэлгээнээс үзвэл 16-19 насныханы сэтгэл хөдлөл (4.23±2.25, p<0.001) ба нийтэч зангийн (7.26±1.87, p=0.001) дундаж оноо бусад насны бүлгээс илүү өндөр гарсан бөгөөд хүүхдүүдийн насны багасах тусам сэтгэл хөдлөл болон нийтэч зангийн дундаж оноо буурсан байсан. Гэтэл 14-15 насанд анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (3.56±1.75, p=0.014) илрэлийн дундаж оноо бусад насны бүлгээс бага зэрэг өндөр байгаа нь эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээгтэй ижил төстэй байлаа.

Эндээс харахад өсвөр үеийнхний дунд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илрэлүүд нь насны бүлгээсээ хамаарч харилцан адилгүй илэрч байгаа ч зааг болон хэвийн бус илрэл онцлож ажиглагдсангүй.

Хүснэгт 15. Эцэг эх/асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан үзүүлэлт

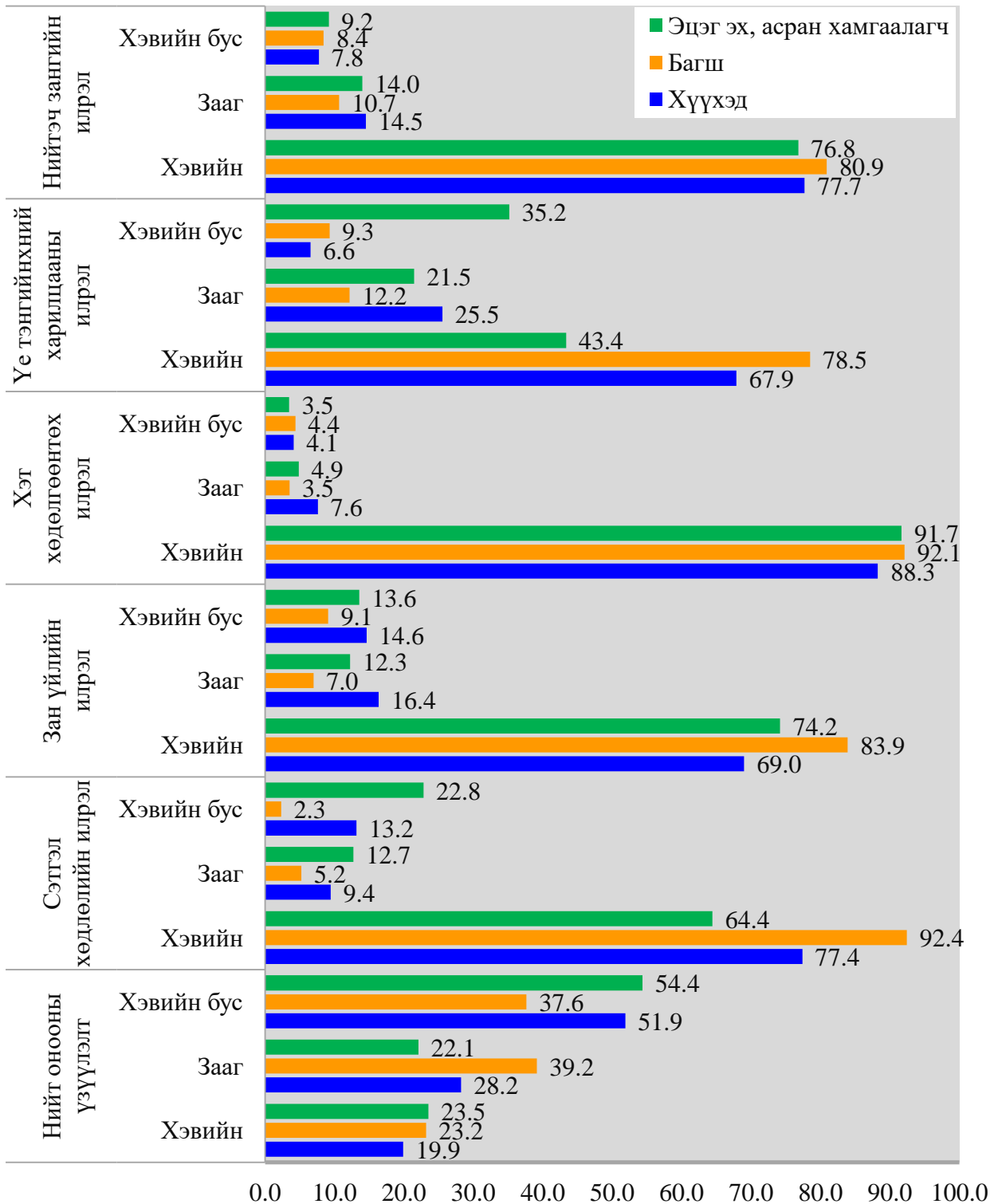
Үзүүлэлтүүд		Нийт		Аймгийн төв		Сумд	
		дундаж±СХ	Р утга	дундаж±СХ	Р утга	дундаж±СХ	Р утга
Эцэг, эх асран хамгаалагчийн үнэлгээгээр							
Сэтгэл хөдлөл	эрэгтэй	2.57±2.07	0.005	2.68±1.96	0.001	2.55±2.08	0.001
	эмэгтэй	2.92±2.21		3.3±2.25		2.87±2.19	
	нийт	2.76±2.15		3.06±2.15		2.71±2.15	
Зан үйл	эрэгтэй	1.80±1.60	0.392	1.70±1.37	0.059	1.81±1.63	0.095
	эмэгтэй	1.75±1.48		1.94±1.41		1.71±1.49	
	нийт	1.77±1.53		1.84±1.40		1.76±1.56	
Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	эрэгтэй	3.17±2.03	0.001	3.1±1.92	0.530	3.18±2.04	0.001
	эмэгтэй	2.76±1.84		3.01±1.76		2.70±1.85	
	нийт	2.95±1.95		3.06±1.82		2.93±1.96	
Үе тэнгийнхний харилцаа	эрэгтэй	2.86±1.68	0.404	2.87±1.53	0.738	2.86±1.70	0.283
	эмэгтэй	2.81±1.61		2.92±1.58		2.79±1.61	
	нийт	2.83±1.64		2.90±1.56		2.82±1.65	
Нийтэч зан	эрэгтэй	7.17±2.20	0.155	7.08±1.93	0.910	7.19±2.24	0.099
	эмэгтэй	7.28±2.15		7.05±1.99		7.33±2.18	
	нийт	7.23±2.17		7.06±1.96		7.26±2.21	
Нийт оноо	эрэгтэй	17.60±5.16	0.799	17.47±4.68	0.064	17.62±5.24	0.281
	эмэгтэй	17.55±4.93		18.28±4.80		17.40±4.94	
	нийт	17.57±5.04		17.94±4.76		17.50±5.08	
Багшийн үнэлгээгээр							
Сэтгэл хөдлөл	эрэгтэй	1.82±2.05	0.258	1.39±1.64	0.433	1.44±1.69	0.433
	эмэгтэй	1.59±1.84		1.34±1.67		1.38±1.69	
	нийт	1.44±1.69		1.38±1.69		1.41±1.69	
Зан үйл	эрэгтэй	1.60±1.56	0.041	1.45±1.55	0.000	1.46±1.55	0.000

	эмэгтэй	1.28±1.45		1.15±1.32		1.17±1.34	
	нийт	1.46±1.55		1.17±1.34		1.31±1.45	
Анхаарал дутмагшил-Хэт хөдөлгөөнтөх	эрэгтэй	2.77±2.29	0.000	2.78±2.38	0.000	2.78±2.37	0.000
	эмэгтэй	1.97±1.99		1.91±1.86		1.92±1.88	
	нийт	2.78±2.37		1.92±1.88		2.33±2.17	
Үе тэнгийнхний харилцаа	эрэгтэй	2.67±1.84	0.203	2.15±1.66	0.792	2.20±2.17	0.792
	эмэгтэй	2.44±1.66		2.13±1.62		2.17±1.62	
	нийт	2.20±1.69		2.17±1.62		2.19±1.65	
Нийтгэч зан	эрэгтэй	7.48±2.26	0.379	7.75±2.29	0.079	7.72±2.29	0.079
	эмэгтэй	7.68±2.30		7.90±2.27		7.87±2.27	
	нийт	7.72±2.29		7.87±2.27		7.80±2.28	
Нийт оноо	эрэгтэй	16.27±5.38	0.006	15.45±4.75	0.000	15.54±4.82	0.000
	эмэгтэй	14.89±4.48		14.38±4.11		14.46±4.17	
	нийт	15.54±4.82		14.46±4.17		14.97±4.52	

Хүснэгт 15-аас харахад эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээгээр судалгаанд хамрагдагсдын сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулан судлахад аймгийн төвд амьдардаг охид хөвгүүдийн сэтгэл хөдлөлийн (охид 3.3 ± 2.25 , хөвгүүд 2.68 ± 1.96 , $p=0.001$) дундаж оноон нь сумын охид, хөвгүүдийн онооноос бага зэрэг өндөр байна. Харин анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөхийн дундаж оноо нь аймаг болон сумын хөвгүүдэд охидоосоо арай өндөр гэсэн ялгаа ажиглагдсан боловч аймагт хүйсийн ялгаа нь статистикаар ($p=0.530$) батлагдаагүй бол сумаас оролцосн хүүхдийн дунд анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөхийн дундаж оноо хөвгүүдэд (3.18 ± 2.04 , $p=0.001$) илүү өндөр байгаа нь батлагдсан юм.

Анги удирдсан багшийн үнэлгээгээр хөвгүүдэд аймаг сумдын аль алинд нь зан үйлийн (аймгийн төв 1.45 ± 1.55 , $p<0.001$, сумдад 1.46 ± 1.55 , $p<0.001$) болон анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх (аймгийн төв 2.78 ± 2.38 , $p<0.001$, сумдад 2.78 ± 2.37 , $p<0.001$) зэрэг илэрлүүдийн дундаж оноо нь охидоос арай илүү өндөр үзүүлэлттэй байгаагаас гадна нийт онооны дундаж хөвгүүдэд (аймгийн төв 15.45 ± 4.75 , $p<0.001$, сумдад 15.54 ± 4.82 , $p<0.001$) охид (аймгийн төв 14.38 ± 4.11 , $p<0.001$, сумдад 14.46 ± 4.17 , $p<0.001$)-оосоо бага зэрэг өндөр ч гэсэн хөвгүүд болон охидын нийт онооны дундаж нь сэтгэл хөдлөл зан үйлийн илрэлүүд нь хэвийн, хэвийн бус байдлын зааг түвшинд байгаа нь статистик ач холбогдол бүхий байв. Үүнээс харахад аймгийн төвийн болон сумын хөвгүүдэд анхаарал дутмагшил-хэт хөдөлгөөнтөх байдал болон зан үйлийн илрэлүүдийн дундаж оноо охидоосоо арай өндөр үзүүлэлттэй буюу хэвийн байдалд сул илрэлтэй байсан. Харин аймаг сумдын аль алинд нь сэтгэл хөдлөл ба нийтгэч зангийн үзүүлэлтүүд нь онцын ялгаатай зүйл ажиглагдсангүй.

Өөрөөр хэлбэл SDQ асуумжийн аргачлалын нийт онооны үнэлгээгээр нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдлыг эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээгээр 14-16 оноо, багшийн үнэлгээгээр 12-15 оноо, хүүхдийн үнэлгээгээр 16-19 оноо авсан тохиолдолд хэвийн ба хэвийн бус байдлын заагт байна гэж үнэлдэг.

Зураг 3. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн, зааг, хэвийн бус илрэлүүд

Зураг 3-аас харахад нийт онооны үзүүлэлтээр “Хэвийн бус” байдалд 54.4% (n=1713) буюу хамгийн өндөр хувь нь эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээ, 37.6% (n=1196) буюу хамгийн бага нь багшийн үнэлгээ байв. Тэгвэл “Зааг” түвшинд 39.2 % (n=1244) буюу хамгийн өндөр хувь нь багшийн үнэлгээ, 22.1% (n=696) буюу хамгийн бага нь эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээ байна.

Харин “Хэвийн” гэсэн үнэлгээг эцэг эх/асран хамгаалагчийн 23.5% (n=741), багшийн 23.2% (n=737), хүүхдийн 19.9% (n=746) нь тус тус өгсөн байгаа нь сэтгэл хөдлөл зан үйлийн

“Хэвийн” гэсэн үнэлгээ эрс бага хувийг эзэлж байгаа төдийгүй “Хэвийн бус”, ”Зааг” үнэлгээ нь 60-аас дээш хувийг эзэлж байгаа нь анхаарах шаардлагатай асуудал болохыг харуулж байна.

Хүснэгт 16. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус болон зааг илрэлүүд хувь хүн болон нийгмийн амьдралд нь нөлөөлсөн байдал

Нөлөөлөл	Эцэг эх/асран хамгаалагч		Багш		Хүүхэд	
	тийм	үгүй	тийм	үгүй	тийм	үгүй
Энэ асуудал амьдралд нь нөлөөлдөг эсэх	351 (22.1)	1240 (77.9)	107 (12.9)	721 (87.1)	1550 (41.3)	2202 (58.7)
Хүүхэд өөрөө хямардаг эсэх	1141 (43.2)	1502 (56.8)	543 (23.6)	1757 (76.4)	1866 (49.7)	1886 (50.3)
Гэртээ байхад нь нөлөөлдөг эсэх	787 (29.8)	1854 (70.2)			2656 (70.8)	1096 (29.2)
Ангийн хамт олон дунд байхад нь нөлөөлдөг эсэх	825 (31.3)	1809 (68.7)	467 (20.3)	1832 (79.7)	2172 (57.9)	1580 (42.1)
Суралцах үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг эсэх	939 (35.5)	1705 (64.5)	571 (24.8)	1731 (75.2)	2182 (58.2)	1570 (41.8)
Чөлөөтэй байх үед нь нөлөөлдөг эсэх	881 (33.3)	1762 (66.7)			2198 (58.6)	1554 (41.4)
Бүхий л амьдралд нь нөлөөлж, хүндрэл учруулдаг эсэх	751 (28.4)	1889 (71.6)	522 (22.7)	1774 (77.3)	2407 (64.2)	1334 (35.6)

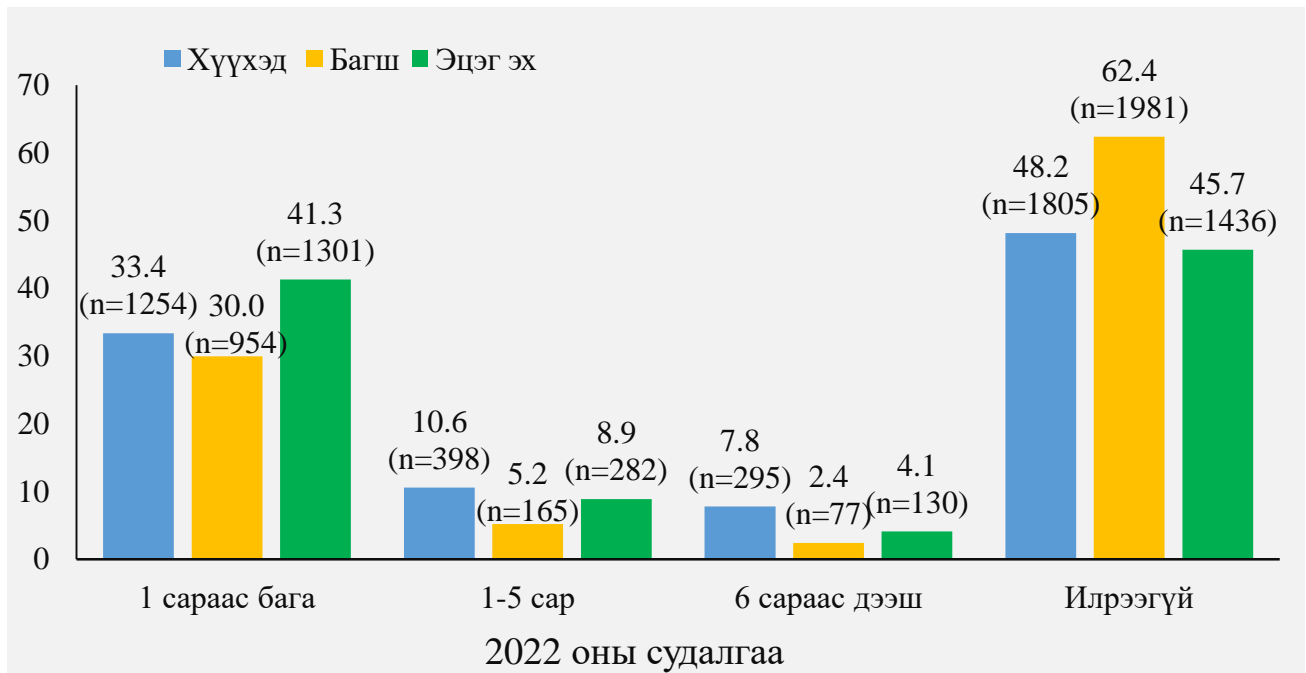
Хүснэгт 16-аас харахад хүүхдийн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн зааг буюу хэвийн бус байдал нь хувь хүн болон нийгмийн амьдралд нь хэрхэн нөлөөлж буйг асуумжийн аргаар судлахад “Энэ асуудал амьдралд нь нөлөөлдөг” гэж хүүхдүүдийн 41.3% (n=1550), эцэг эх/асран хамгаалагчдын 22.1% (n=351), багш нарын 12.9% (n=107) үнэлсэн нь бусад үзүүлэлтээс хамгийн өндөр хувийг эзэлж байлаа. Тиймээс цааш тодруулж судлахад хүүхдүүдийн 70.8% (n=2656) “Гэртээ байхад нь нөлөөлдөг”, 64.2% (n=2407) “Бүхий л амьдралд нь нөлөөлж, хүндрэл учруулдаг, 58.6% (n=2198) нь “Чөлөөтэй байх үед сөргөөр нөлөөлдөг”, 58.2% (n=2182) нь “Суралцах үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг, 57.9% (n=2172) нь “Ангийн хамт олон дунд байхад сөргөөр нөлөөлдөг” гэсэн хариултуудыг түлхүү өгсөн байлаа.

Эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээгээр 43.2% (n=1141) нь хүүхэд өөрөө хямардаг, 35.5% (n=939) нь “Суралцах үйл ажиллагаанд нөлөөлдөг гэж үнэлсэн байна.

Тэгвэл багш нарын үнэлгээгээр 24.8% (n=571) нь “Суралцах үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлдөг”, 23.6% (n=543) нь “Хүүхэд өөрөө хямардаг”, 20.3% (n=467) нь “Анги хамт олон дунд байхад сөргөөр нөлөөлдөг”, 22.7% (n=52) нь “Бүхий л амьдралд нь нөлөөлж, хүндрэл учруулдаг гэсэн хариултуудыг өгчээ.

Мөн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн зааг буюу хэвийн бус байдал “Хүүхдийн бүхий л амьдралд нь нөлөөлж, хүндрэл учруулдаг” гэж хүүхдүүдийн 64.2% (n=2407), эцэг эх, асран хамгаалагчдын 28.4% (n=751) нь үзсэн байхад багш 22.7% (n=522)-ийг нь үнэлжээ.

Тиймээс бид сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдал нь хэр хугацаагаар үргэлжилж байгааг үнэлж үзлээ.

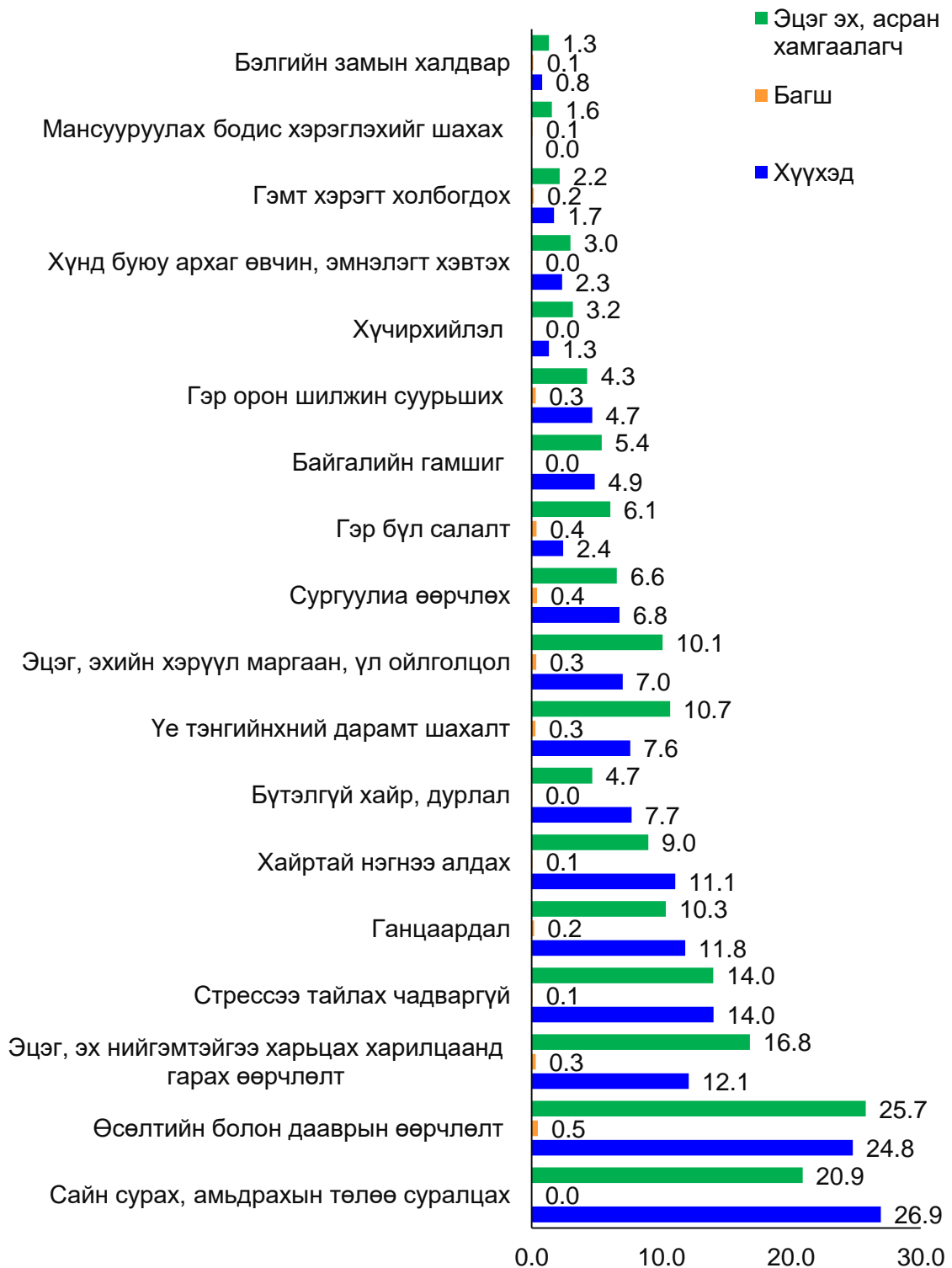

Зураг 4. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн байдал, үргэлжилсэн хугацаа (сар, жил)

Зураг 4-өөс харахад 1-5 сарын хооронд болон 6 сараас дээш хугацаагаар үргэлжилсэн нь ойролцоо хувийг эзэлж байгаа ба үргэлжлэх хугацаа ихсэхэд тохиолдлын тоо буурсан үзүүлэлт ажиглагдсан.

Тухайлбал хүүхдүүдийн 10.6%, эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээний 8.9%, багш нарын үнэлгээний 5.2% нь хүүхдэд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус байдал нь 1-5 сарын хооронд үргэлжилсэн гэсэн бол хүүхдүүдийн 7.8%, эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээний 4.1%, багш нарын үнэлгээний 2.4% нь хүүхдүүдэд энэ байдал 6 сараас дээш хугацаагаар үргэлжилсэн хэмээн хариулсан байна.

Тэгвэл АНУ-ын DSM-V ангиллын оношлогооны шалгуурт өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус байдал нь 6 сараас дээш хугацаагаар үргэлжилсэн тохиолдолд “Сэтгэл хөдлөл ба зан үйлийн эмгэг” гэж оношилдог гэсэн заалтын дагуу дээрхийг үнэлвэл Говь-Алтай аймгийн ЕБС-д суралцаж байгаа 10-19 настай хүүхдүүдийн дунд өөрсдийн үнэлгээгээр 7.8%, эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээгээр 4.1%, багш нарын үнэлгээгээр 2.4% нь “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг”-тэй байх боломжтой гэж үзлээ. Тиймээс бид хүүхэд, багш болон эцэг эх/асран хамгаалагчдын өгсөн үнэлгээнүүдийн хувийг дундажлан авч үзэхэд Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний 52.1% нь эрүүл, 43.2% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 4.7% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байлаа.

Зураг 5. Хүүхдийн эрүүл мэнд сэтгэл санааны байдалд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш, хүүхдийн үнэлгээгээр судалсан байдал

Зураг 5-аас харахад хүүхдийн сэтгэл санааны байдалд гол нөлөөлж буй хүчин зүйлд “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэж хичээх” нь эцэг эх/асран хамгаалагчийн 20.9%, (n=395), хүүхдүүдийн 26.9% (n=890), “Өсөлтийн болон дааврын өөрчлөлт” гэсэн хүчин

зүйлийг эцэг эх/асран хамгаалагчийн 25.7% (n=395), хүүхдүүдийн 24.8% (n=890) нь хамгийн өндөр хувийр сонгосон нь давхцаж байна.

Зураг 6. Амиа хорлох эрсдэлийг эцэг эх, асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээгээр үнэлсэн үзүүлэлтүүд

Зураг 6-аас харахад хүүхэд амиа хорлоход хамгийн их нөлөөлж буй хүчин зүйлийг үе тэнгийнхний зүгээс үзүүлж буй дарамт гэж эцэг эх/асран хамгаалагчдын 32.7% (n=1029), багш нарын 26.0% (n=826) нь үзсэнээр амиа хорлох оролдолго хийхэд нөлөөлөх эрсдэлийг

тэрүүлсэн бол ялгаварлан гадуурхалтанд хүүхэд өртөх гэж эцэг эх/асран хамгаалагчдын 23.5% (n=740), багш нарын 15.3% (n=487) нь үнэлснээр хоёр дугаарт, хүчирхийлэлд өртөх гэж эцэг эх/асран хамгаалагчдын 21.2% (n=667), багш нарын 19.2% (n=611) нь үнэлснээр гурав дугаарт орсноор дээрх 3 эрсдэлт хүчин хүүхдийн амиа хорлох эсрдлийг тэргүүлсэн. Харин багш нарын 20.3% (n=646) нь эцэг эхийн ажилгүйдэл ба гэр бүл нь ядуу байх нь хүүхдийг амиа хорлоход нөлөөлөх голлох эрсдэл гэж үнэлжээ. Эцэг эх/асран хамгаалагч болон багш нар нь эцэг эхийн салалт, хүүхэд ямар нэгэн сэтгэцийн өвчинтэй эсвэл ганцаардах, стрессээ тайлах чадваргүй байх зэрэг хүчин зүйлсийг ойролцоо хувьтай үнэлсэн байв.

Хүснэгт 17. Амиа хорлох эрсдэлийн талаарх багшийн үнэлгээг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан байдал

№	Амиа хорлох эрсдэлүүд (багшийн үнэлгээгээр)	Аймгийн төв ба сум			P утга
		Нийт (n=3166)	Аймгийн төв (n=394)	Сумд (n=2772)	
1	Үе тэнгийнхний дарамт	26.0	27.8%	25.7%	0.371
2	Ажилгүйдэл, ядуурал	20.3	8.9%	22.0%	0.000
3	Хүчирхийлэл	19.2	24.3%	18.5%	0.006
4	Бүтэлгүй хайр, дурлал	18.3	23.0%	17.6%	0.009
5	Стрессээ тайлах чадваргүй	17.6	7.8%	18.9%	0.000
6	Гэр бүл салалт	17.5	10.9%	18.4%	0.000
7	Сэтгэцийн эмгэг	16.9	15.9%	17.0%	0.589
8	Гэр бүлийн харилцааны зөрчил	16.4	14.4%	16.7%	0.259
9	Ялгаварлан гадуурхалт	15.3	12.9%	15.7%	0.154
10	Ганцаардал	15.1	21.5%	14.2%	0.000
11	Архи мансууруулах бодист донтох	12.7	9.6%	13.2%	0.048
12	Сүрдүүлэх, айлгах сэдлээр	11.4	5.6%	12.2%	0.000
13	Хайртай нэгнээ алдах	10.0	10.9%	9.9%	0.550
14	Гэмт хэрэгт холбогдох	6.9	9.1%	6.5%	0.058
15	Согтурсан, мансуурсан үедээ	6.3	2.8%	6.8%	0.002
16	Бэлгийн харилцааны асуудал	5.6	3.3%	5.9%	0.035
17	Улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал	5.6	0.5%	6.3%	0.000
18	Мөрийтэй тоглоом	4.7	11.1%	3.8%	0.000
19	Архаг өвчин, өвдөлт	4.3	3.3%	4.4%	0.299
20	Сургуультай холбоотой зөрчил	3.7	2.3%	3.9%	0.107
21	Бэлгийн чиг баримжаатай холбоотой зөрчил	3.2	6.1%	2.8%	0.001
22	Цаг уур, улирлын хүчин зүйлс	2.2	0.5%	2.4%	0.014
23	Ажилтай холбоотой зөрчил	1.6	0.3%	1.8%	0.021
24	Гэмтэл	0.0	0.0%	0.0%	

Хүснэгт 17-оос харахад багшийн үнэлгээгээр амиа хорлох оролдлого хийхэд үе тэнгийнхний дарамт, ажилгүйдэл ба ядуурал, хүчирхийлэл, бүтэлгүй хайр дурлал, стрессээ тайлах чадваргүй байх, гэр бүл салалт, сэтгэцийн эмгэгтэй байх, гэр бүлийн харилцааны зөрчил, ялгаварлан гадуурхалтанд өртөх, ганцаардах зэрэг хүчин зүйлс нь амиа хорлоход хүргэх тэргүүлэх 10 эрсдэлт хүчин зүйлд орсон.

Хүснэгт 18. Амиа хорлох эрсдэлийн талаарх эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээг оршин суугаа харьяаллаар нь харьцуулсан байдал

№	Амиа хорлох эрсдэлүүд (Эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээгээр)	Нийт (n=3150)	Аймгийн төв (n=483)	Сумд (n=2667)	P утга
1	Үе тэнгийнхний дарамт	39.1%	31.5%	32.7%	0.001
2	Ялгаварлан гадуурхалт	28.6%	22.6%	23.5%	0.004
3	Хүчирхийлэл	25.9%	20.3%	21.2%	0.006
4	Сэтгэцийн эмгэг	21.3%	17.5%	18.1%	0.043
5	Гэр бүл салалт	19.5%	17.5%	17.8%	0.312
6	Ганцаардал	18.2%	13.8%	14.5%	0.012
7	Сүрдүүлэх, айлгах сэдлээр	18.0%	17.5%	17.6%	0.805
8	Стрессээ тайлах чадваргүй	16.4%	18.2%	17.9%	0.325
9	Архи мансууруулах бодист донтох	15.5%	19.2%	18.6%	0.059
10	Бүтэлгүй хайр, дурлал	15.5%	12.9%	13.3%	0.112
11	Гэр бүлийн харилцааны зөрчил	15.3%	13.2%	13.6%	0.218
12	Хайртай нэгнээ алдах	13.3%	11.2%	11.6%	0.205
13	Ажилгүйдэл, ядуурал	10.8%	18.5%	17.3%	0.000
14	Бэлгийн харилцааны асуудал	9.1%	7.9%	8.1%	0.390
15	Согтурсан, мансуурсан үедээ	8.7%	10.3%	10.1%	0.267
16	Сургуультай холбоотой зөрчил	8.1%	5.3%	5.7%	0.017
17	Гэмт хэрэгт холбогдох	7.9%	6.9%	7.0%	0.444
18	Бэлгийн чиг баримжаатай холбоотой зөрчил	6.8%	6.8%	6.8%	0.995
19	Архаг өвчин, өвдөлт	5.4%	4.5%	4.6%	0.374
20	Улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал	5.2%	4.4%	4.5%	0.465
21	Мөрийтэй тоглоом	3.3%	5.8%	5.4%	0.028
22	Цаг уур, улирлын хүчин зүйлс	2.9%	2.2%	2.3%	0.386
23	Ажилтай холбоотой зөрчил	2.5%	1.9%	2.0%	0.443
24	Гэмтэл	0.0%	0.0%	0.0%	-

Хүснэгт 18-аас харахад эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээгээр амиа хорлох үйлдэл хийхэд үе тэнгийнхний дарамт, ялгаварлан гадуурхалтанд өртөх, хүчирхийлэл, сэтгэцийн эмгэгтэй байх, гэр бүл салалт, ганцаардах, бусдыг сүрдүүлэх айлгах сэдлээр, стрессээ

тайлах чадваргүй байх, архи мансууруулах бодист донтох, бүтэлгүй хайр дурлал, гэр бүлийн харилцааны зөрчил зэрэг хүчин зүйлс тэргүүлэх эрсдэлт хүчин зүйлд оржээ.

Хүснэгт 19. Амиа хорлох эрсдэлийн талаарх эцэг эх/асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээг хүүхдийн хүйстэй харьцуулсан үзүүлэлт

Амиа хорлох эрсдэлүүд (багш, эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээ)	Эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээ			Багшийн үнэлгээ		
	Хүүхдийн хүйс					
	Эрэгтэй	Эмэгтэй	P утга	Эрэгтэй	Эмэгтэй	P утга
Ажилгүйдэл, ядуурал	18.8%	16.0%	0.039	Статистик ач холбогдолгүй		
Сэтгэцийн эмгэг	Статистик ач холбогдолгүй			18.4%	15.6%	0.039
Архи, мансууруулах бодист донтох эмгэг	20.2%	17.2%	0.036	Статистик ач холбогдолгүй		
Үе тэнгийн дарамт	29.1%	35.7%	0.000	Статистик ач холбогдолгүй		
Сүрдүүлэх, айлгах сэдлээр	15.9%	19.1%	0.020	Статистик ач холбогдолгүй		
Бэлгийн харилцааны асуудал	5.9%	10.0%	0.000	Статистик ач холбогдолгүй		
Ялгаварлан гадуурхалт	21.7%	25.1%	0.025	Статистик ач холбогдолгүй		
Сургуультай холбоотой зөрчил	4.6%	6.7%	0.014	Статистик ач холбогдолгүй		
Мөрийтэй тоглоом	6.6%	4.4%	0.007	Статистик ач холбогдолгүй		

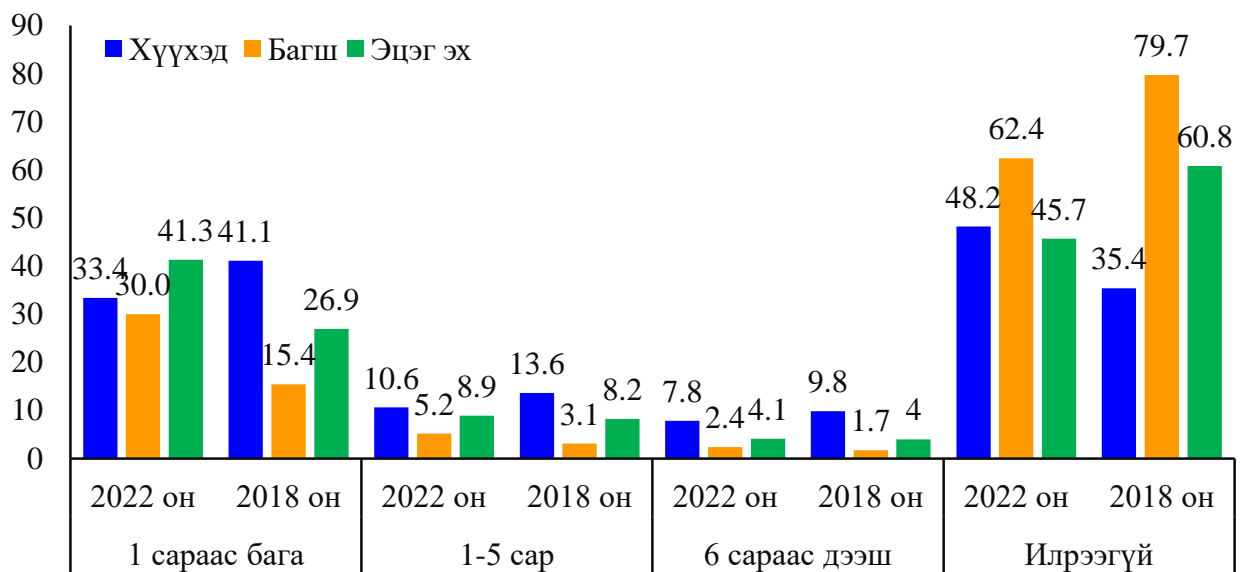
Хүснэгт 19-өөс харахад эцэг эх/асран хамгаалагчийн үнэлгээнд амиа хорлох үйлдэл хийхэд хөвгүүдэд архи, мансууруулах бодист донтох эмгэг ($n=295$, 20.2%, $p<0.036$), хүүхдийн эцэг эх нь ажилгүй ядуу байх ($n=275$, 18.8%, $p<0.039$), мөрийтэй тоглоом ($n=96$, 6.6%, $p<0.007$) зэрэг эрсдэлт хүчин зүйлс илүү гэж үнэлсэн бол охидод үе тэнгийнхний дарамт ($n=603$, 35.7%, $p<0.000$), хүүхэд ялгаварлан гадуурхалтанд өртөх ($n=423$, 25.1%, $p<0.025$), бусдыг сүрдүүлэх, айлгах сэдлээр ($n=322$, 19.1%, $p<0.020$), Бэлгийн харилцааны асуудал ($n=169$, 10.0%, $p<0.000$) зэрэг эрсдэлт хүчин зүйл нөлөөлдөг хэмээн үзсэн хүйсийн ялгаатай байдал нь ач холбогдолтой байв. Багшийн үнэлгээгээр хөвгүүдэд сэтгэцийн эмгэг ($n=275$, 18.4%, $p=0.039$)-тэй байх нь охидоос илүү амиа хорлоход нөлөөлж байна гэсэн нь статистик ач холбогдолтой байна.

ДӨРӨВДҮГЭЭР БҮЛЭГ. ХЭЛЦЭМЖ

Эрүүл Мэндийн Яамны харьяа Сэтгэцийн Эрүүл Мэндийн Үндэсний Төв нь Эрүүл мэндийг дэмжих сангийн дэмжлэгтэйгээр 2013 онд “Хүн амын дунд зонхилон тохиолдох сэтгэцийн эмгэгийн тархалт”-ын судалгааны ажлыг үндэсний хэмжээнд зохион байгуулсан. Энэхүү ажлын хүрээнд сургуульд суурилсан “Өсвөр насныхны сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн судалгааг”-г орон нутгаас 10 аймаг, Улаанбаатараас 7 дүүрэг нийт 72 сургуулийг хамруулан 2250 хүүхэд, 2250 эцэг эх, 72 багшаас мэдээллийг цуглуулсан. Уг судалгааны дүнд 60.5% нь эрүүл, 30.5% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 9% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байсан бөгөөд сэтгэцийн тулгамдсан асуудал, сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг үүсэхэд гэр бүлийн бүтэц, гэр бүлийн архидалт, эцэг эх нь хүүхэдтэйгээ хамт амьдрахгүй байгаа нь нөлөөлж байна гэсэн дүгнэлт гарсан. Тиймээс бид 2018 онд Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн илрэлүүд, тэдгээрийн тархалт, нөлөөлж буй зарим хүчин зүйлсийг судлан тогтоох зорилт тавьж Сэтгэцийн эрүүл мэндийн үндэсний төв болон НҮБ-ийн Хүүхдийг сантай хамтарч ажиллаж суурь судалгааг 2018 онд хийсэн. Уг суурь судалгааны дүнд Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний 58.6% нь эрүүл, 36.1% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 5.2% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байсан бөгөөд 2013 онд хийгдсэн Монгол улсын суурь судалгаатай харьцуулахад Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн сэтгэцийн тулгамдсан асуудал 5.6%-иар илүү, сэтгэл хөдлөл зан үйлийн эмгэг 3.8%-иар бага байсан. Иймд бид Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхэн болон ерөнхий боловсролын сургуулиудын удирдлага, багш нар, сэтгэл зүйч, нийгмийн ажилтан, эрүүл мэндийн анхан шатны тусламж үзүүлдэг эмч, эмнэлгийн мэргэжилтэн нарт “хүүхэд өсвөр насныханд тохиолдож буй сэтгэцийн эмгэгүүдийг эрт илрүүлж оношлох, эмчлэн эрүүлжүүлэх” зорилгоор “Хүүхдэд ээлтэй Алтай”, “Хүүхэд өсвөр насныхны сэтгэцийн эрүүл мэнд” зэрэг эрүүл мэндийн төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлсэн. Энэхүү төсөл хөтөлбөрүүдийн хүрээнд НҮБ-ын хүүхдийн сан, СЭМҮТ, тус аймгийн ЗДТГ-н удирдлагууд, 19 сумын ЕБС-н захирал, Эрүүл мэндийн төвийн эмч нар оролцсон зөвлөгөөнийг зохион байгуулсан ба 2018-2022 онд орон нутгийн сургуулиудын эмч, нийгмийн ажилтан, сумын ЭМТ-ийн эмч, нийгмийн ажилтан нийт 102 сургагч багшийг анхан шатанд бэлтгэж шаталсан давтан сургалтыг 4 удаа хийж, явцын үнэлгээ 2 удаа хийгдсэн бөгөөд уг сургалтанд давхардсан тоогоор 282 сургуулийн нийгмийн ажилтан эмч, эмнэлгийн мэргэжилтнүүдийг хамруулсан. Энэ хугацаанд Говь-Алтай аймгийн нэгдсэн эмнэлгийн сэтгэцийн тасагт” сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай ба сэтгэцийн эмгэгтэй хүүхдүүдийг хэвтүүлэн эмчлэх болон сэтгэл засал эмчилгээний өрөөнүүдийг тохижуулан үйл ажиллагааг тогтмолжуулсан. Үүнээс гадна тус аймгийн Хүүхэд хөгжлийн төв, Цагдаагийн ерөнхий газар, ЕБ-ын 4 дүгээр сургууль, Алтай суманд зэрэгт сэтгэл засал эмчилгээний өрөөг тохижуулж хамтын уялдаа холбоотой үйл ажиллагаа явуулж, Хүүхэд хөгжлийн төв, Цагдаагийн ерөнхий газар, ЕБ-ын 4 дүгээр сургуульд мэргэжлийн сэтгэл зүйчийг тогтмол ажиллуулсан зэргээр хүүхдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн тулгамдсан асуудлыг шийдвэрлэхэд тусламж дэмжлэг үзүүлэх зорилготой олон ажлыг 2018 оноос 2022 он хүртэл зохион байгуулсан.

Иймээс бид дээрх хэрэгжүүлсэн төсөлт ажлуудын үр дүнг дүгнэх зорилгоор 2022 онд Говь-Алтай аймгийн өсвөр насныхны сэтгэцийн эрүүл мэндийн өнөөгийн байдлын дахин үнэлэх зорилгоор 2018 онд хийсэн судалгааны аргачлалаар 2022 оны 6 сараас 8 сар хүртэл өсвөр насныхны сэтгэцийн эрүүл мэндийн өнөөгийн байдлыг үнэлэх давтан судалгааг хийсэн.

Энэхүү судалгааны үр дүнд хүүхдүүдийн өөрийн үнэлгээгээр 10.6%, эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээний 8.9%, багш нарын үнэлгээний 5.2% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус байдал нь 1-5 сарын хооронд үргэлжилсэн гэсэн бол хүүхдүүдийн 7.8%, эцэг эх/асран хамгаалагчдын 4.1%, багш нарын 2.4% нь судалгаанд хамрагдсан хүүхдүүдийн сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн хэвийн бус байдал нь 6 сараас дээш хугацаагаар үргэлжилсэн хэмээн хариулсан байна. Эндээс харахад Говь-Алтай аймгийн ЕБС-д суралцаж байгаа 10-19 настай хүүхдүүдийн дунд өөрсдийн үнэлгээгээр 7.8%, эцэг эх/асран хамгаалагчдын үнэлгээгээр 4.1%, багш нарын үнэлгээгээр 2.4% нь “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг”-тэй байх боломжтой байлаа. Тиймээс бид энэ удаагийн судалгааны үр дүнг 2018 оны судалгааны үр дүнтэй харьцуулж судалсан.

Зураг 7. Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний дунд 2018 болон 2022 онд “Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэг”-ийг илрүүлхээр хийгдсэн судалгааны үр дүнг харьцуулсан үзүүлэлт

Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний дунд хийсэн 2018 оны судалгаанд хамрагдагсдын 8.6% нь эрүүл, 36.1% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 5.2% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байсан бол 2022 онд хийгдсэн судалгаагаар судалгаанд оролцогчдын 52.1% нь эрүүл, 43.2% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 4.7% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байна. Эндээс харахад сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь 0.5 хувиар, эрүүл хүүхдийн эзлэх хувь 6.5 хувиар тус тус буурсан байхад сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн тоо 7.1 хувиар өссөн байна. Энэ нь 2018-2022 онд орон нутгийн сургуулиудын эмч, нийгмийн ажилтан, сумын ЭМТ-ийн эмч, нийгмийн ажилтнуудыг өсвөр үеийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн үнэлэх, тулгамдсан асуудлыг ирүүлэх, тусламж үзүүлэх, сэтгэл зүйн зөвлөгөө өгөх зэрэг чиглэлээр мэдээлэл өгч, чадвар эзэмшүүлэх шаталсан сургалтад дахин давтан хамруулахаас гадна тус аймгийн Хүүхэд хөгжлийн төв, Цагдаагийн ерөнхий газар, 4 дүгээр сургууль, Алтай суманд тус тус сэтгэл засал эмчилгээний өрөөг байгуулж, мэргэжлийн сэтгэл зүйчийг тогтмол ажиллуулсан зэрэг хүүхдэд ээлтэй олон ажлуудыг 2018 оноос хойш тасралтгүй хэрэгжүүлсний үр дүнд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь буурсан байж болно. Нөгөө талаас

хүүхэдтэй ажиллаж буй багш, эмч эмнэлгийн мэргэжилтэн, сэтгэл засалч болон судалгаанд хамрагдсан багш болон хүүхдүүдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн талаарх мэдлэг, боловсрол дээшилсэнтэй холбоотойгоор сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн эзлэх хувь өссөн байж болно.

Хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэл санааны байдалд гол нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн эхний 2 байранд хүүхэд (26.9%; 24.8%), эцэг эх/асран хамгаалагч (20.9%; 25.7%) нар “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэж хичээх”, “Өсөлтийн болон дааврын өөрчлөлт” гэж тодорхойлж байхад багш нар эдгээр хүчин зүйлсийн ихэнхэд нь үгүй гэж үгүйсгэсэн хариултыг өгсөн байна. 2018 оны судалгааны үр дүнтэй харьцуулахад сэтгэцийн тулгамдсан асуудал үүсэхэд хүүхдийн (40.6%), эцэг эх/асран хамгаалагч (21.8%)-ийн үнэлгээгээр “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэсэн хүчин зүйл тэргүүлсэн байгаа нь дээрх судалгааны үр дүнтэй дүйж байна. Харин багшийн үнэлгээгээр эцэг эх, нийгмийн харилцаанд гарах өөрчлөлт (25.9%), үе тэнгийн дарамт шахалт (23.6%), стрессээ тайлах чадваргүй байх (21.2%) зэрэг хүчин зүйлсийг онцолсон байна. Харин 2022 оны судалгаанд оролцсон багш нар гэр бүл салалт (0.4%), эцэг эхийн хэрүүл маргаан үл ойлголцол (0.3%), үе тэнгийн дарамт шахалт (0.3%), гэр орон нь шилжин суурьших (0.3%) зэргийг онцолсон ч маш бага хувьтай гарсан ялгаатай үзүүлэлт ажиглагдсан. Энэхүү ялгаатай байдал нь багш нарын сэтгэцийн эрүүл мэндийн талаарх ойлголт өөрчлөгдөж, мэдлэг сайжирсантай холбоотой байж болох юм. Нөгөө талаас судалгаанд оролцсон багш нар сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөж болох эрсдэлт хүчин зүйлсийг тодруулах асуултуудын ач холбогдлыг гүйцэд ойлгоогүй байж болох юм.

Хүүхэд өсвөр үеийнхний амиа хорлох үйлдэл хийхэд нөлөөж буй эрсдэлт хүчийн зүйлс нь 2018 оны судалгаанд эцэг эх, асран хамгаалагч, багшийн үнэлгээгээр охидод үе тэнгийнхний дарамт шахалт, цаг уур, улирлын хүчин зүйл, сургуультай холбоотой зөрчил, хөвгүүдэд улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал, сургуультай холбоотой зөрчил нь илүүтэйгээр нөлөөлж байна гэжээ. Гэтэл 2022 оны судалгаанд амиа хорлоход нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш нар нь үе тэнгийнхний зүгээс үзүүлж буй дарамт, хүүхэд ялгаварлан гадуурхалтанд болон хүчирхийлэлд өртөх зэрэг нь илүү нөлөөж гэжээ. Мөн багш нар хүүхдийн эцэг эх нь ажилгүй, ядуу орчинд амьдрах нь амиа хорлох голлох эрсдэл хүчин зүйлээр онцолсон байна. Эдгээр үр дүн нь 2018 оны судалгааны дүнтэй ойролцоо байгаа ч 2018 онд тэрүүлэх хүчин зүйлд орж байсан цаг уурын, улирлын онцлог, улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал зэрэг хүчин зүйлсийг энэ удаад тэргүүлэх нөлөөлөх хүчин зүйлст оруулаагүй байгаа нь багш нарын сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол нэмэгдсэн гэдгийг харуулж байна.

Дээрх үр дүнгүүд нь Говь-Алтай аймгийн хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах, тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж буй сэтгэцийн эрүүл мэндийн төсөл хөтөлбөрүүд нь үр дүнгээ өгч байгааг харуулж байна. Иймд аймгийн хэмжээнд 2018-2022 онуудад хэрэгжүүлсэн, одоо хэрэгжүүлж байгаа төсөл хөтөлбөрүүдийг үр дүнтэйгээр цаашид үргэлжлүүлж хэрэгжүүлэх шаардлагатайг баталлаа.

СУДАЛГААНЫ ДҮГНЭЛТ

1. Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний судалгаанд оролцогчдын 52.1% нь эрүүл, 43.2% нь сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай, 4.7% нь сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй байна. Энэхүү үр дүнг 2018 оны судалгаатай харьцуулахад сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь 0.5 хувиар, эрүүл хүүхдийн эзлэх хувь 6.5 хувиар тус тус буурсан байхад сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн тоо 7.1 хувиар өссөн байна. Энэ нь 2018 оноос 2022 онуудад хүүхэд өсвөр үеийнхэнд чигэлсэн сэтгэл засал эмчилгээний 5 өрөөг байгуулж, мэргэжлийн сэтгэл зүйчээр хангаж тогтмол ажиллуулсны зэрэг хүүхдэд ээлтэй арга хэмжээнүүдийг тасралтгүй хэрэгжүүлсний үр дүнд сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгтэй хүүхдийн эзлэх хувь буурч, судалгаанд харагдсан багш болон хүүхдүүдийн сэтгэцийн эрүүл мэндийн мэдлэг дээшилсэнтэй холбоотойгоор сэтгэцийн тулгамдсан асуудалтай хүүхдийн эзлэх хувь өссөн байна.
5. Хүүхдийн өсвөр үеийнхний сэтгэцийн тулгамдсан асуудлыг үүсэхэд гол нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг хүүхэд (26.9%; 24.8%) болон эцэг эх/асран хамгаалагч (20.9%; 25.7%) нар “Сайхан амьдрахын төлөө сайн сурах гэж хичээх”, “Өсөлтийн болон дааврын өөрчлөлт” гэж тодорхойлсон бол багш нь эдгээр хүчин зүйлсийн ихэнхэд нь үгүй гэж үгүйсгэсэн хариултыг өгсөн байв.
1. Хүүхдийн өсвөр үеийнхний амиа хорлоход нөлөөж буй хүчин зүйлсийг эцэг эх/асран хамгаалагч, багш нар нь үе тэнгийнхний зүгээс үзүүлж буй дарамт, хүүхэд ялгаварлан гадуурхалт болон хүчирхийлэлд өртөх зэрэг асуудал илүү нөлөөж байна гэж үнэлсэн бол багш нар хүүхдийн эцэг эх нь ажилгүй, ядуу орчинд амьдрах нь амиа хорлоход гол нөлөөж байна гэж үнэлсэн байгаа нь 2018 оны судалгааны дүнтэй ойролцоо байна. Гэвч 2018 онд тэрүүлэх хүчин зүйлд орж байсан цаг уурын, улирлын онцлог, улс төр, нийгмийн тогтворгүй байдал зэрэг хүчин зүйлсийг энэ удаад тэргүүлэх нөлөөлөх хүчин зүйлс оруулаагүй байгаа нь багш нарын сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол нэмэгдсэн байгааг харууллаа.
2. Говь-Алтай аймгийн хүүхэд өсвөр үеийнхний сэтгэл хөдлөл, зан үйлийн эмгэгийн тархалтыг бууруулах, тэдний сэтгэцийн эрүүл мэндийг хамгаалах, дэмжих, урьдчилан сэргийлэх зорилгоор аймгийн хэмжээнд хэрэгжүүлж буй сэтгэцийн эрүүл мэндийн төсөл хөтөлбөрүүд нь үр дүнгээ өгч байгааг энэхүү судалгааны үр дүнгүүд харуулж байна. Иймд 2018-2022 онуудад хэрэгжүүлсэн, одоо хэрэгжүүлж байгаа төсөл хөтөлбөрүүдийг үр дүнтэйгээр үргэлжлүүлж хэрэгжүүлэх шаардлагатайг баталж байна.

ЗӨВЛӨМЖ

1. ЕБС-ын эрүүл мэндийн хичээл заадаг багш нарыг сургагч багшаар сургах
2. Эцэг, эхэд /хамт олон/ СЭМ-ийн боловсрол олгох сургалтыг зохион байгуулах
3. ЕБС-иудад “СЭМ-ийг дэмжих баг” байгуулах /Сургуулийн менежер, багш, өсвөр үеийн эмч, сургуулийн эмч, сэтгэлзүйч, нийгмийн ажилтан, эцэг эхийн төлөөллөөс бүрдсэн/
4. ЕБС-иудад “СЭМ-ийг дэмжигч ээлтэй байгууллага” уралдаан зарлаж, урамшуулах
5. Мэргэжлийн сэтгэлзүйчийг ЕБС-д ажиллуулах
6. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн талаарх сургалтыг тусгайлан төлөвлөгөө гаргаж, үе шаттай, тасралтгүй, нэг удаад 3-5 хоногоор зохион байгуулах. Үүнд: Дараах агуулгыг заавал багтаах
 - Өсвөр үеийнхний онцлог ба үе тэнгийнхэн
 - Харилцааны ур чадварт суралцах
 - Стресс тайлах ур чадварт суралцах
 - Хорт зуршлын талаарх ойлголт, хандлагыг зөв төлөвшүүлэх
 - Сэтгэл гутрал, амиа хорлолтын талаар зөв ойлголтыг тусгайлан оруулах
 - Гэр бүлийн орчин

Өсвөр үеийнхэнд:

1. Өсвөр үеийнхнийг стрессээ зөв аргаар тайлах ур чадварт сургах
2. Хүрээлэн буй орчин (гэр бүл, сургууль, найз нөхөд г.м)-доо эрүүл зөв харилцаа, таатай уур амьсгалыг бий болгоход анхаарал хандуулах
3. Компьютерийг удаан хугацаагаар тоглох, худал ярих, хулгай хийх, зодоон хийх, сэтгэлээр унаж гуниглах, сэтгэл түгших, анхаарал тогтворгүй байх, нойр хямрах, толгой өвдөх, архи, тамхи, мансууруулах бодис хэрэглэх нь сэтгэцийн эмгэгээр өвчлөх эрсдэлтэй гэдгийг ойлгуулах

Гэр бүл, эцэг эхийн түвшинд:

1. Сэтгэл санааны хямралтай үед гэр бүлийн гишүүд бүгд хамтдаа асуудлыг шийдвэрлэж, бусаддаа сэтгэл санааны дэмжлэг өгдөг байх
2. Гэр бүлийн хүрээнд эцэг, эхийн архидалт, ялангуяа эхийн архидалт, гэр бүлийн салалт, эцэг эх нь хүүхэдтэйгээ хамт амьдрахгүй байх асуудлыг шийдвэрлэхэд анхаарлаа хандуулах
3. Өсвөр үеийнхний тамхи татах, сурлагын дүн шалтгаангүй буурах, гэрээсээ зугтах, зайлсхийх гадуур зорилгогүй тэнэх зэрэг эрсдэлт хүчин зүйлс ажиглагдвал хүүхдийн сэтгэцийн мэргэжлийн эмчээс зөвлөгөө авах

Аймгийн БСУГ, ЕБС-ийн түвшинд:

1. Сургуульд сэтгэцийн эрүүл мэндийг дэмжих орчин бүрдүүлэх, сэтгэл заслын тусгайлсан өрөөтэй болох, сэтгэлзүйч ажиллуулах
2. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийг илрүүлэх SDQ асуумжийг боловсролын салбарт өргөн хэрэглэж, хэвийн бус байдал 6 сар түүнээс дээш хугацаагаар үргэлжилсэн тохиолдолд хүүхдийн сэтгэцийн мэргэжлийн эмчид хандах
3. Өсвөр үеийнхнийг чөлөөт цагаа үр бүтээлтэй өнгөрүүлэх дугуйлан, клубыг олноор нь ажиллуулах

Аймаг, сумдын эрүүл мэндийн тусламж үйлчилгээний түвшинд:

1. Аймгийн төвийн хороо, өрх, сумдын эмч нар бие махбод, сэтгэц нийгмийн тулгамдсан асуудлыг эрт илрүүлэх, зөвлөгөө өгөх, урьдчилан сэргийлэх ба дэмжих, сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг тасралтгүй зохион байгуулах
2. Гэр бүл болж байгаа залуу эцэг эхчүүдэд сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол олгох ажлыг аймгийн төвийн хороо, өрх, сумд бүрийн эмч нар, сэтгэц-наркологийн ба эмэгтэйчүүдийн эмч нар хамтран тус тус зохион байгуулах
3. Сэтгэл хөдлөл, зан үйлийг илрүүлэн оношлох SDQ асуумжийг анхан ба 2 дахь шат, бусад эрүүл мэндийн салбарт өргөн хэрэглэж, хэвийн бус байдал 6 сар түүнээс дээш хугацаагаар үргэлжилсэн тохиолдолд хүүхдийн сэтгэцийн мэргэжлийн эмчид хандах

Аймгийн ЗДТГ-ийн түвшинд:

1. ЕБС-иудад ажиллаж байгаа дэмжих баг, өрх, сумын эмч нар, аймаг дүүргийн ЭМГ-ын өсвөр үеийн эмч нарыг тасралтгүй сургахад анхаарал хандуулан, дэмжлэг үзүүлж ажиллах
2. Хэвлэл мэдээллийн байгууллагууд зөв зохистой мэдээлэл өгөх замаар сэтгэцийн эрүүл мэндийн асуудалд олон нийтийн оролцоог дэмжих
3. Өсвөр насны охидод сэтгэл хөдлөл, хөвгүүдэд зан үйлийг нь засахад чиглэгдсэн сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол олгох ажлыг сургуулийн өмнөх боловсролоос эхлэхэд онцгойлон анхаарч, дэмжлэг үзүүлэн ажиллах
4. Сургуульд сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсролыг дэмжих сургалтын менежер, багш, нийгмийн ажилтан, сургуулийн эмчээс бүрдсэн баг ажиллуулахад дэмжлэг үзүүлэх
5. БСШУСЯ, ЭМЯ-ны хамтарсан 2018 оны 12 сарын 04-ны өдрийн А494/А761 тоот тушаалыг мөрдөж ажиллах
6. Сэтгэцийн эрүүл мэндийн боловсрол олгох гарын авлага эцэг эхчүүд, ЕБС-ийн багш нар, өсвөр үеийнхэнд гэсэн зорилтот бүлгээр нь боловсруулахад дэмжлэг үзүүлэх
7. ЕБС-ийн эрүүл мэндийн хичээл заах багш нарт зориулсан сэтгэцийн эрүүл мэндийн хичээлийн арга зүйн сургалт зохион байгуулахад дэмжлэг үзүүлэх

НОМ ЗҮЙ

1. Бямбасүрэн С. *Сэтгэцийн эмгэг судлал*. Улаанбаатар: Сэлэнгэ пресс ХХК; 2013.
2. Organization WH, Association WP, Child Iaf, Psychiatry A, Professions A. *Atlas: child and adolescent mental health resources: global concerns, implications for the future*. World Health Organization; 2005.
3. Kieling C, Baker-Henningham H, Belfer M, et al. Child and adolescent mental health worldwide: evidence for action. *The Lancet*. 2011;378(9801):1515-1525.
4. Organization WH. *The World Health Report 2001: Mental health: new understanding, new hope*. World Health Organization; 2001.
5. Slobodskaya HR, Akhmetova OA, Ryabichenko TI. Siberian child and adolescent mental health: Prevalence estimates and psychosocial factors. *Alaska medicine*. 2007;49(2):261.
6. Гудман Р, Скотт С. *Детская психиатрия*. Vol 2. Москва: Издательство "Триада-Х"; 2008.
7. Meltzer H, Gatward R, Goodman R, Ford T. *The mental health of children and adolescents in Great Britain*. HM Stationery Office; 2000.
8. Merikangas KR, Nakamura EF, Kessler RC. Epidemiology of mental disorders in children and adolescents. *Dialogues in clinical neuroscience*. 2009;11(1):7.
9. Perou R, Bitsko RH, Blumberg SJ, et al. Mental health surveillance among children—United States, 2005–2011. *MMWR Surveill Summ*. 2013;62(Suppl 2):1-35.
10. WHO MCO, WHO ROftWP, Abuse WDoMHaS. *WHO-AIMS report on Mental Health System in Mongolia*, Ulaanbaatar: World Health Organization; 2006.
11. “Говь-Алтай аймгийн өсвөр үеийнхний сэтгэцийн эрүүл мэндийн байдал” судалгааны ажлын тайлан. Улаанбаатар. 2019 он